

Wyniki Standardowe 2017 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2019

Wyniki Standardowe 2017 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

**REGION FADN 795
MAZOWSZE I PODLASIE**

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Izabela Cholewa
mgr inż. Katarzyna Kambo

Warszawa 2019

Redakcja techniczna
Monika Furmaniak
Grażyna Nachtman

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-785-1

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN	8
1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795).....	8
1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN	9
2. Analiza Wyników Standardowych	10
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych.....	10
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych	10
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych	13
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	36
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	36
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej	38
Wnioski	58

Spis wykresów

Wykres 1.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie	8
Wykres 1.2-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN	9
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)	11
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)	12
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych	13
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych	14
Wykres 2.1-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych	15
Wykres 2.1-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	16
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych	17
Wykres 2.1-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych	18
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	19
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych	20
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych	21
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych	22
Wykres 2.1-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	23
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	24
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych	24
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych	25
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych	26
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	27
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych	28
Wykres 2.1-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych	29
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych	30
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	31
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	32
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	33
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych	34
Wykres 2.1-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych	35
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej	36
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)	37

Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)	37
Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej	40
Wykres 2.2-7	Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	44
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	45
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 2.2-16	Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej.....	48
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej.....	50
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej	50
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	51
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 2.2-24	Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	53
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	54
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	55
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	56
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej	56
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	57

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GR	- gospodarstwo rolne.
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
ONW	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ang. Less Favoured Areas (LFA)).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza wybranych danych dotyczących działalności gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość w ramach systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN) w roku 2017. Wyniki te zostały obliczone na podstawie danych ze statystycznie reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w regionie Mazowsze i Podlasie², w analizowanym roku obejmowało 332 571 gospodarstw. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro Standardowej Produkcji.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2017 r. w regionie Mazowsze i Podlasie.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że typ rolniczy „zwierzęta ziarnożerne” obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne. Analiza składa się z dwóch części. Część pierwsza zawiera charakterystykę rozkładów gospodarstw w polu obserwacji Polskiego FADN w regionie Mazowsze i Podlasie, druga zawiera analizę wybranych zmiennych charakteryzujących: podstawowe zasoby będące w posiadaniu gospodarstw, wartość Standardowej Produkcji oraz ekonomiczne wyniki ich działalności.

¹ Cholewa I.; Kambo K.: Wyniki Standardowe 2017 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Region FADN 795 Mazowsze i Podlasie Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2019.

² Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN od roku obrachunkowego 2014, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2013.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M.; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

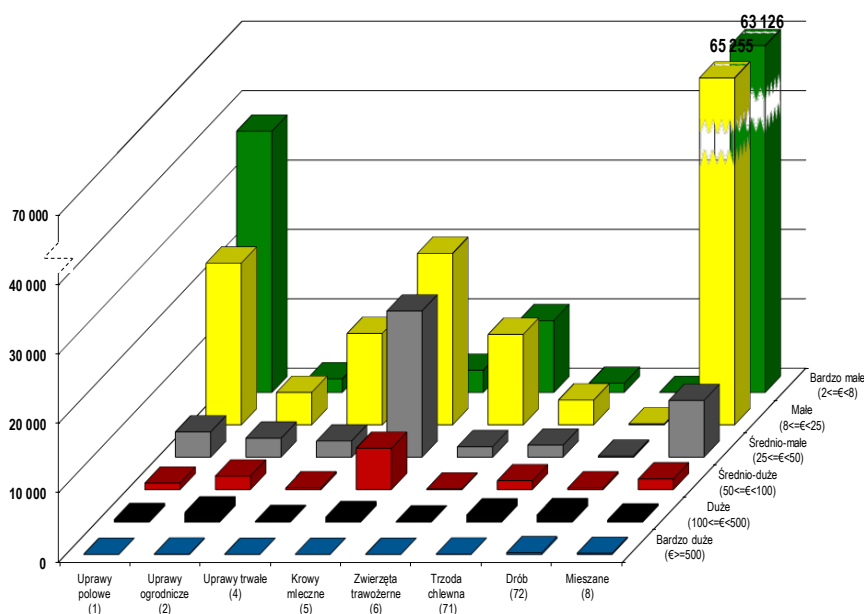
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw rolnych w regionie FADN i w polu obserwacji Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw znajdujących się w polu obserwacji regionu FADN 795 oraz w polu obserwacji Polskiego FADN całego kraju według dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁴: wielkości ekonomicznej⁵ i typu rolniczego.

1.1. Struktura gospodarstw z pola obserwacji w regionie Mazowsze i Podlasie (795)

Region ten charakteryzował się największym udziałem gospodarstw zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN – ponad 45% gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN (patrz: Wykres 1.1-1). W regionie tym dominowały gospodarstwa o typie mieszanym (ponad 41% gospodarstw z tego regionu), prawie 20% stanowiły gospodarstwa o typie „uprawy polowe”, niewiele mniej – prawie 17% - „krowy mleczne”. W porównaniu z innymi regionami, w regionie tym wyraźnie więcej było gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych. Podobna tendencja wystąpiła w przypadku gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe (ponad 7% gospodarstw regionu 795).

Wykres 1.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w regionie Mazowsze i Podlasie

⁴ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

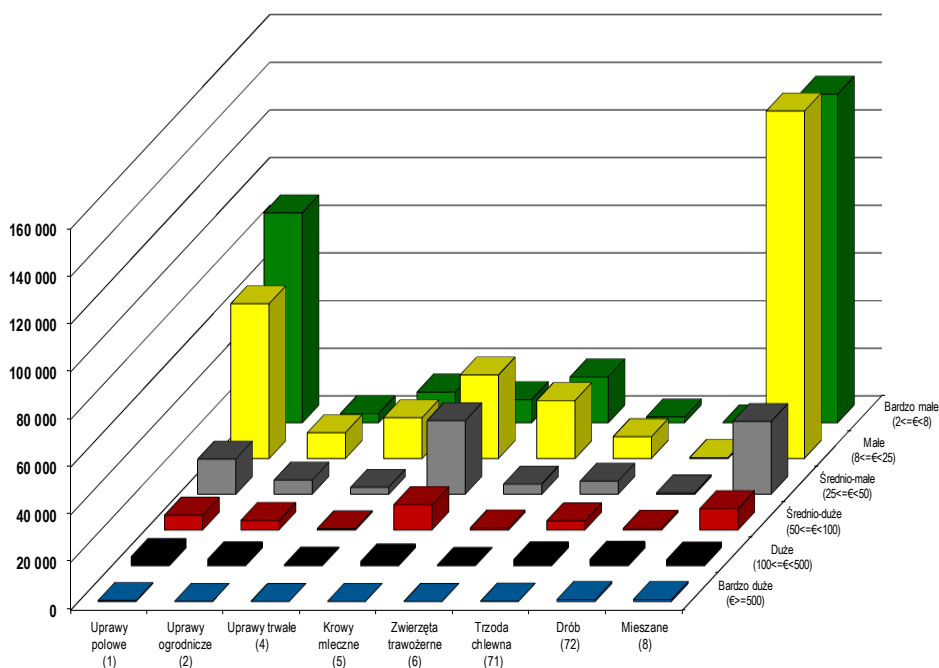
⁵ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

Prawie 95% gospodarstw z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie znalazło się w klasach wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO (bardzo małe, małe, średnio-małe). W klasie gospodarstw największych (powyżej 500 tys. euro SO) znalazło się tylko 12 gospodarstw w próbie. Z tego powodu w analizie wyników gospodarstw grupowanych według klas wielkości ekonomicznej (rozdział 2.2) ta klasa gospodarstw została pominięta.

1.2. Pole obserwacji Polskiego FADN

Zdecydowana większość gospodarstw rolnych, zaliczonych do pola obserwacji Polskiego FADN, to gospodarstwa mieszane (tj. 45%) oraz specjalizujące się w uprawach polowych (ok. 24%). W przeważającej liczbie gospodarstw (prawie 93%) wielkość ekonomiczna nie przekroczyła 50 tys. euro SO (patrz: Wykres 1.2-1). Spośród badanych regionów Polskiego FADN najbardziej zbliżonymi parametrami do średniej krajowej charakteryzował się region Mazowsze i Podlasie.

Wykres 1.2-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

2. Analiza Wyników Standardowych

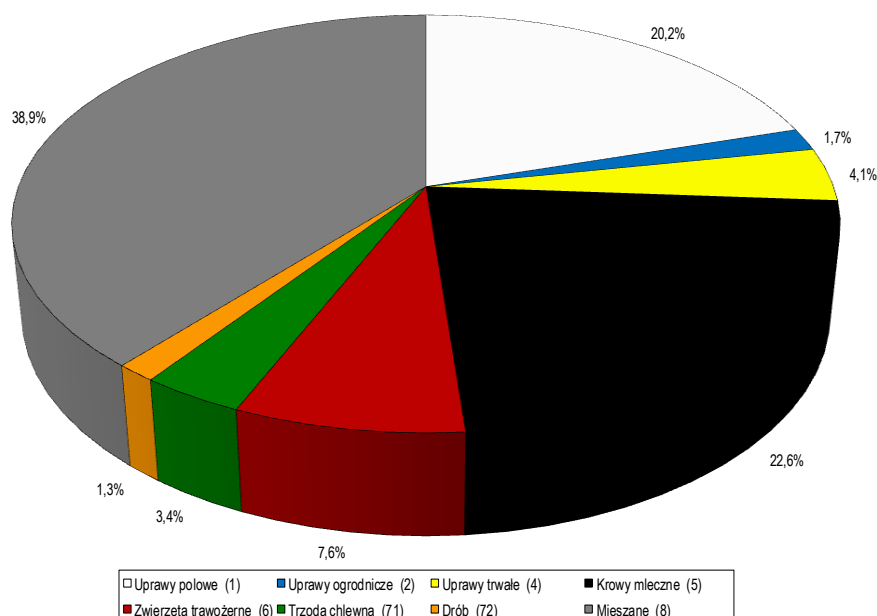
Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, pogłowia zwierząt, nakładów pracy oraz Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw wyróżnionych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według typów rolniczych

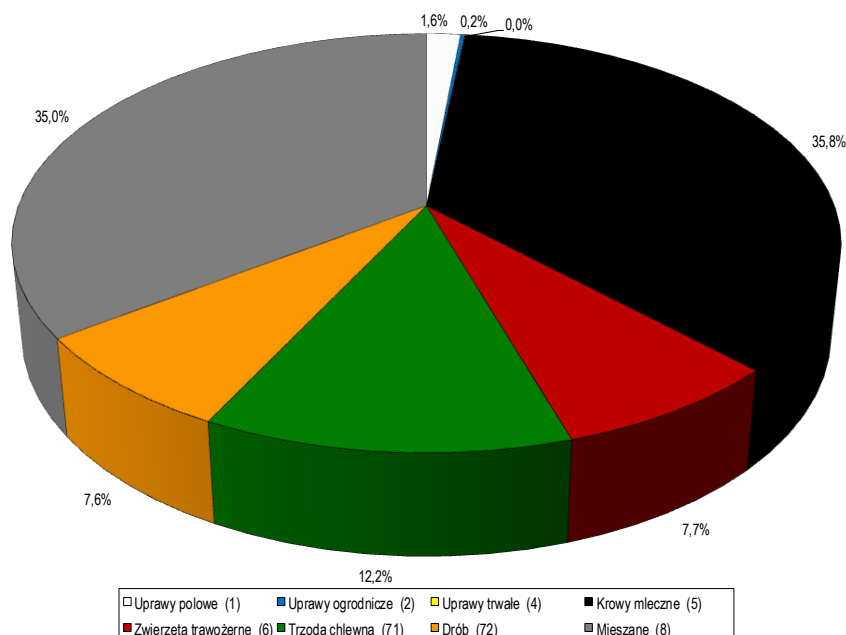
Biorąc pod uwagę strukturę zasobów ziemi w poszczególnych typach rolniczych (patrz: Wykres 2.1-1) należy zauważyć, że w rozpatrywanym regionie najwięcej zasobów ziemi użytkowały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ok. 39%) oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych (ok. 23%), a najmniej gospodarstwa specjalizujące się: w chowie drobiu oraz w uprawach ogrodniczych (odpowiednio: 1,3% i 1,7%).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych

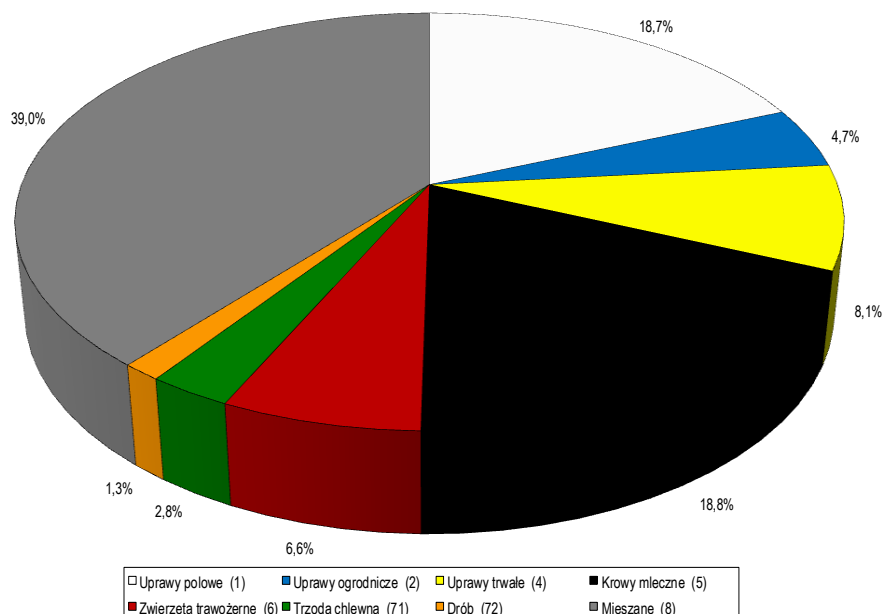
Rozkład pogłowia zwierząt (w przeliczeniu na LU), zobrazony poprzez Wykres 2.1-2, wskazuje, iż 35,8% pogłowia zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach specjalizujących się w chowie krów mlecznych. Niewiele mniejsza część pogłowia (35%) była w posiadaniu gospodarstw mieszanych. Natomiast zwierzęta nie wystąpiły w typie uprawy trwałe, a w typie uprawy ogrodnicze ich udział to zaledwie 0,2%.

Wykres 2.1-2 Pogłowia zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

W przypadku typu rolniczego z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą angażowano prawie 39% nakładów pracy ogółem wyrażonych liczbą osób pełnozatrudnionych (patrz: Wykres 2.1-3). Należy zauważyć, że w analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych regionów – odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach w typie rolniczym krowy mleczne (około 19%). Wynikało to ze znacznego udziału gospodarstw mlecznych w ogólnej liczbie gospodarstw w rozpatrywanym regionie.

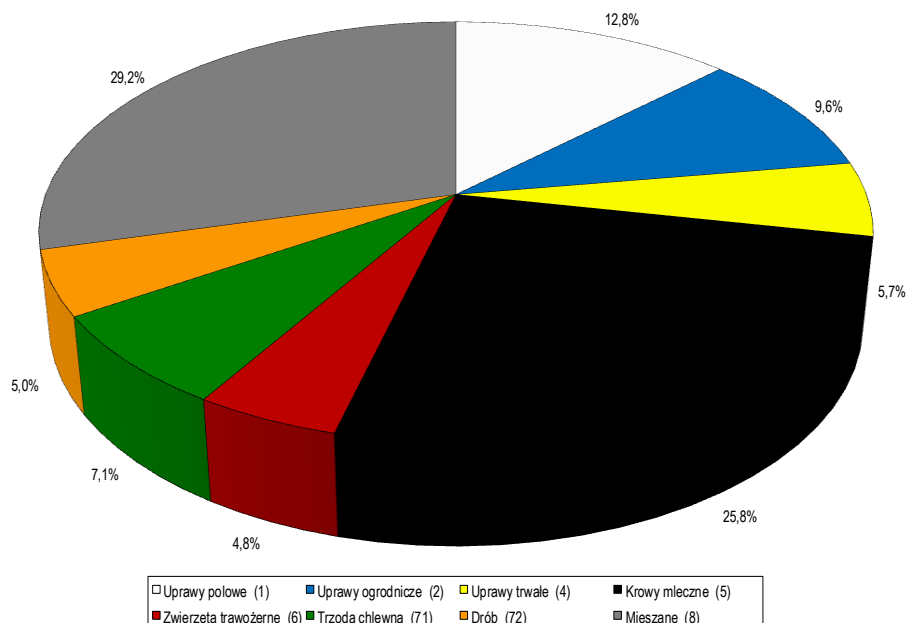
Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

Najwyższy udział w tworzeniu Standardowej Produkcji (SO)⁶ miały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 29%). Niewiele niższy udział (prawie 26%) zaobserwowano w przypadku gospodarstw mlecznych. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, drobiarskie oraz gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych osiągnęły odsetek na poziomie 5-6% w tworzeniu wartości Standardowej Produkcji badanej zbiorowości (patrz: Wykres 2.1-4).

⁶ Standardową Produkcję należy rozumieć jako potencjalnie możliwą do wytworzenia wartość produkcji w przeciętnych warunkach przyrodniczo-ekonomicznych w danym regionie. Należy nadmienić, iż rolnicy lepiej zarządzający gospodarstwem, dysponujący lepszymi glebami itp., z reguły uzyskują wyższą wartość produkcji rolniczej (SE135+SE206) obliczonej na podstawie danych z rzeczywistej działalności, niż obliczonej na podstawie średnich współczynników SO.

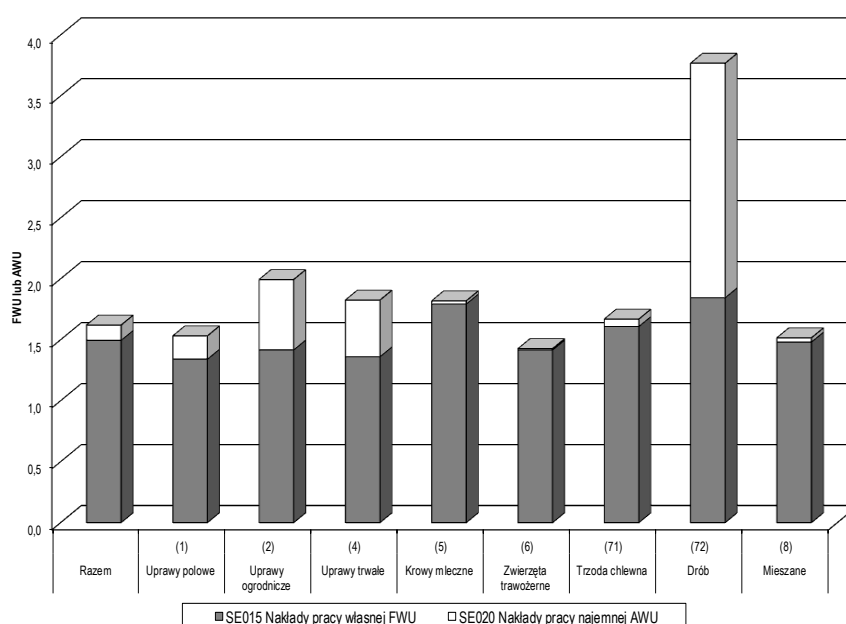
**Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji
Polskiego FADN według typów rolniczych**

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według typów rolniczych

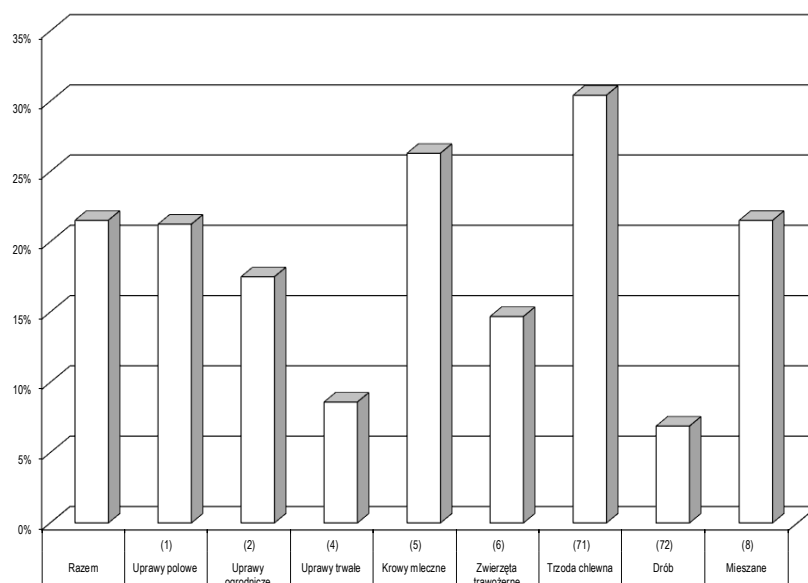
W gospodarstwach o profilu produkcyjnym ukierunkowanym na chów drobiu ponoszone były największe nakłady pracy. Co więcej, w gospodarstwach tych w najbardziej wyrównanym stopniu korzystano z pracy najemnej i własnej w porównaniu do pozostałych typów, gdzie podstawą była praca własna. W gospodarstwach ogrodniczych i specjalizujących się w uprawach trwałych udział pracy najemnej wynosił odpowiednio 29% i 25%, a w pozostałych typach (uprawy polowe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne, trzoda chlewna, mieszane) – od prawie 1% do ponad 12%. W gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych rolnicy prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej. Jeszcze silniej zarysowało się to w przypadku gospodarstw w typie zwierzęta trawożerne (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

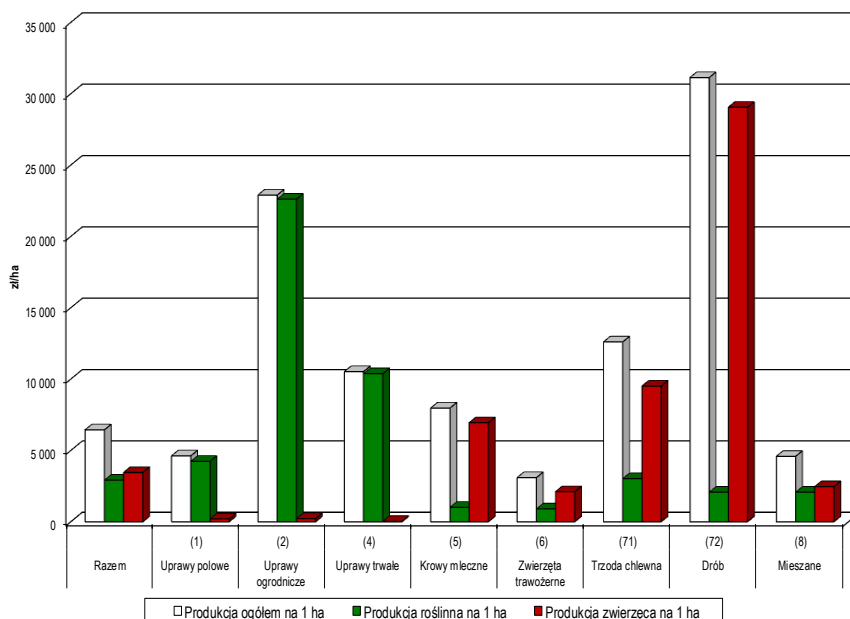
W rozpatrywanych gospodarstwach ziemia dodzierżawiona dość znacząco zwiększyła powierzchnię użytków rolnych będących do dyspozycji gospodarstw. Najwięcej (ok. 6 ha) dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych oraz trzodowe, co stanowiło 26-30% powierzchni użytków rolnych tych gospodarstw. Najmniej dodzierżawiały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (zaledwie 0,8 ha), co stanowiło 8,6% użytków gospodarstw tego typu. W przypadku tego ostatniego typu rolniczego dzieje się tak ze względu na konieczność do poniesienia wydatków inwestycyjnych związanych z ziemią. Podejmowanie inwestycji na ziemiach dodzierżawionych jest obarczone wysokim ryzykiem (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6 Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych

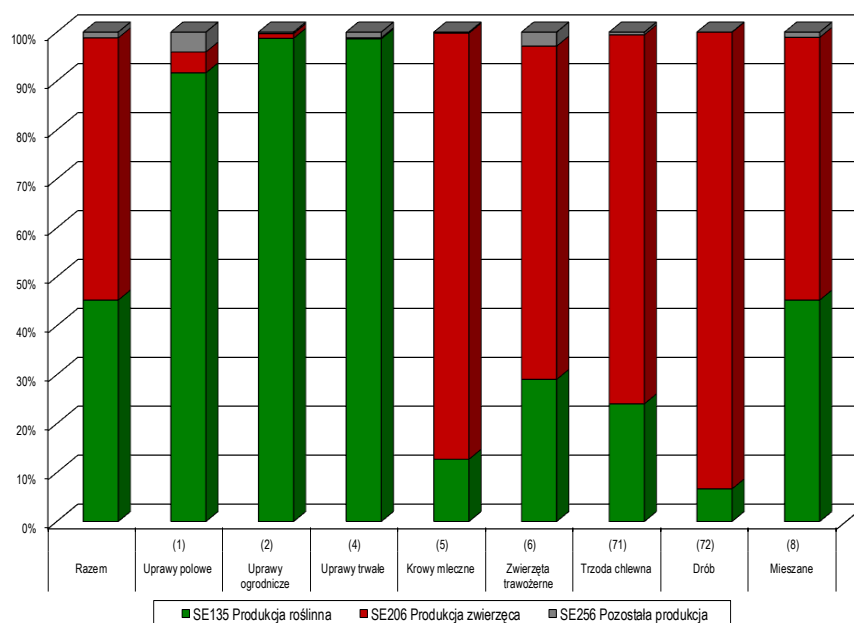
Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja w praktyce nie jest silnie uwarunkowana powierzchnią ziemi, jaką dysponują te gospodarstwa (patrz: Wykres 2.1-7). Bardzo wysoka produktywność ziemi obserwowana jest także w gospodarstwach ogrodniczych, co z kolei związane jest z tym, że znaczna część produkcji realizowana jest pod osłonami. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Niższą produktywnością niż średnia z pola obserwacji regionu osiągnęły gospodarstwa z produkcją mieszaną, specjalizujące się w uprawach polowych oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych.

Wykres 2.1-7 Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych, ogrodniczych i polowych praktycznie całą wartość produkcji uzyskały tylko z produkcji roślinnej. W przeważających liczebnie w regionie Mazowsze i Podlasie gospodarstwach w typie rolniczym mieszanym udział produkcji roślinnej osiągnął ponad 45% produkcji ogółem. W typach 5, 6, 71 i 72 nastawionych na chów zwierząt produkcja zwierzęca stanowiła od 68% do 93% produkcji ogółem. We wszystkich obserwowanych typach rolniczych pozostała produkcja⁷ była na niewielkim poziomie i stanowiła margines produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-8).

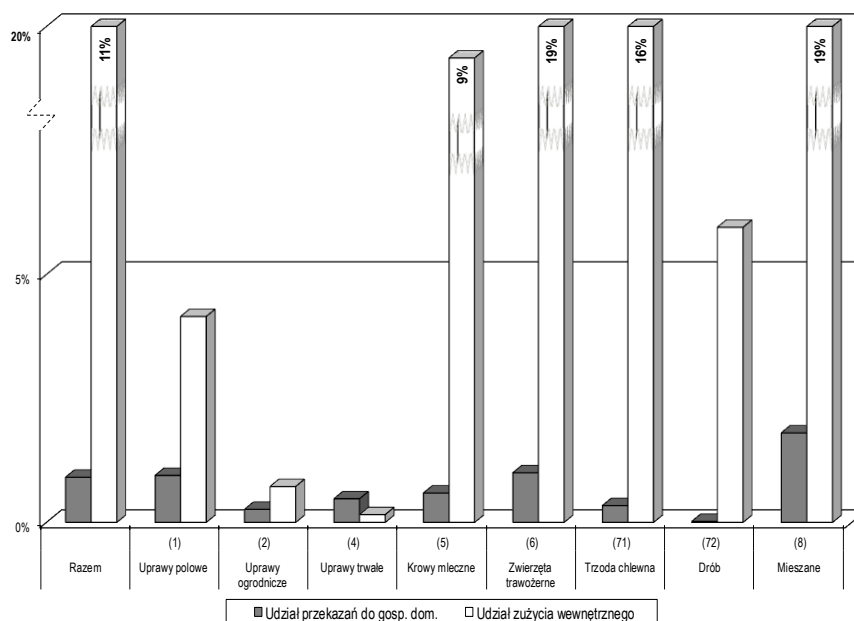
⁷ Wartość pozostałej produkcji (SE256) obejmuje: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

Wykres 2.1-8 Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

Dość wysokie zużycie wewnętrzne (od 9% do 19% produkcji ogółem) miało miejsce w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt o typach 5, 6, 71. Praktycznie znikome wystąpiło w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych i w uprawach ogrodniczych. Prawdopodobnie to wyjaśnia zużycie dużej ilości pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą, co wpływa na zwiększenie zużycia wewnętrznego. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano najwyższy poziom zużycia wewnętrznego (19,5%). Jednak należy zauważyć, że są to gospodarstwa z dość dużym udziałem produkcji zwierzęcej.

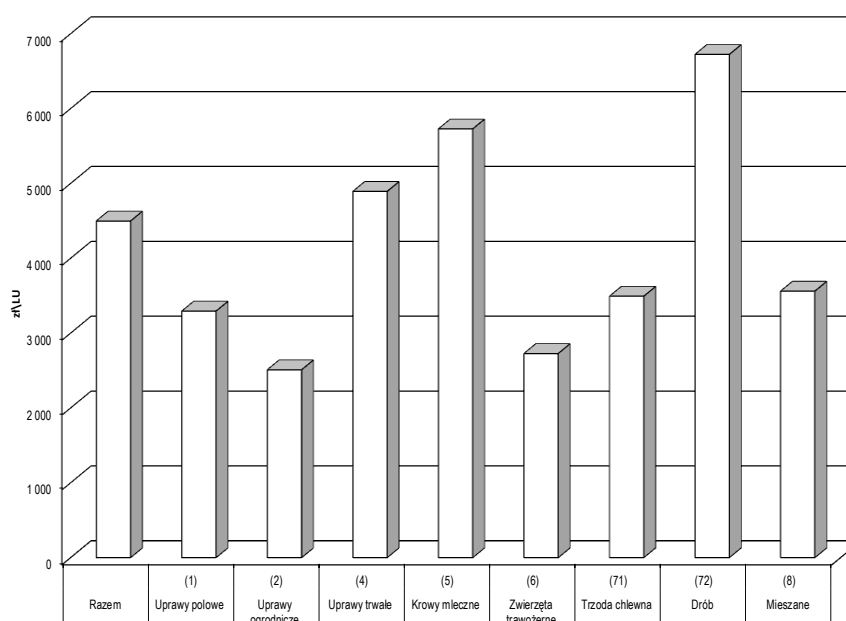
Udział przekazania do gospodarstwa domowego w wartości produkcji ogółem kształtował się na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych i nie przekroczył 2% produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-9). Największy udział tych przekazania zaobserwować można jednak w gospodarstwach z produkcją mieszaną (1,81%).

Wykres 2.1-9 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych

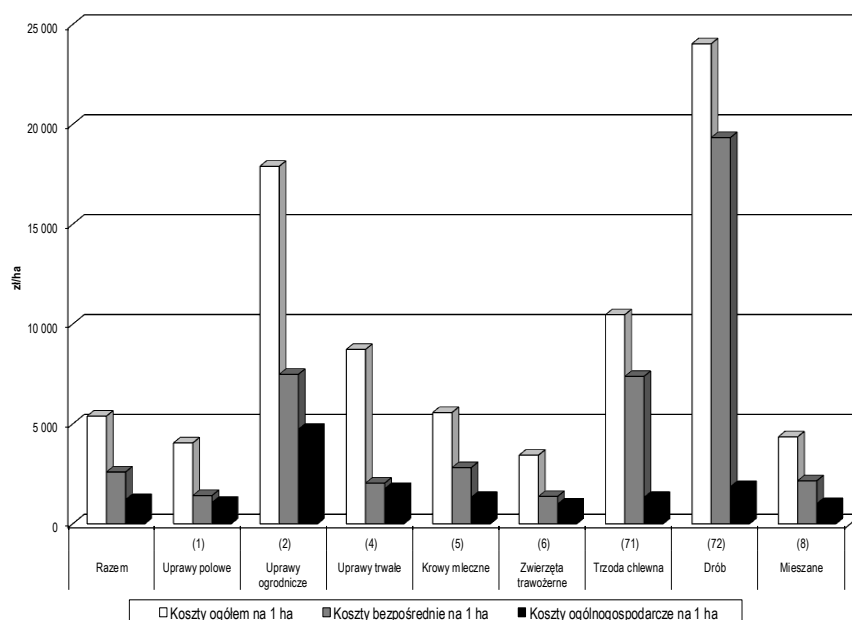
Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych (Wykres 2.1-10). W gospodarstwach z dużym udziałem produkcji zwierzęcej (typy 5 - 8), najwyższą produktywnością charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu (6 723 zł/LU), a najniższą w chowie zwierząt trawożernych (2 727 zł/LU). Zróżnicowanie produktywności zwierząt w gospodarstwach wyspecjalizowanych w produkcji roślinnej (typy 1, 2 i 4), ze względu na niskie pogłowie zwierząt lub jego brak, ma charakter losowy.

Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według typów rolniczych

Z produktywnością ziemi koresponduje intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-11). Poziom kosztów produkcji w gospodarstwach nastawionych na chów drobiu oraz na uprawy ogrodnicze był wielokrotnie wyższy niż w niektórych pozostałych typach rolniczych. Dość wysoką intensywnością produkcji charakteryzowały się także gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz w uprawach trwałych. Wysoka intensywność produkcji w gospodarstwach ogrodniczych oraz nastawionych na chów zwierząt ziarnożernych wiąże się z tym, że wiele gospodarstw w tych typach wytwarza produkcję przy minimalnym wykorzystaniu użytków rolnych. W pozostałych typach poziom kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych zbliżony był do średniej w całej zbiorowości gospodarstw w regionie Mazowsze i Podlasie.

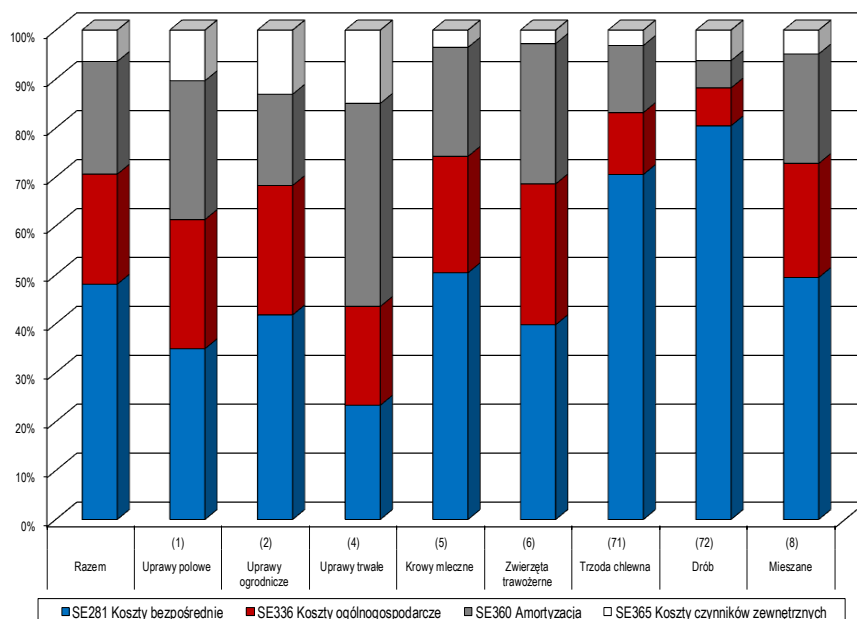
Wykres 2.1-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt koszty bezpośrednie stanowiły przeważającą część kosztów ogółem. Najwyższy udział kosztów bezpośrednich odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt ziarnożernych tj. 70% w przypadku trzody chlewnej i ok. 80% w przypadku drobiu. Było to związane z żywieniem paszami pełnoporcjowymi wysokiej jakości. Udział kosztu amortyzacji był najwyższy w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe (nasadzenia w sadach i plantacjach) i wyniósł ponad 41%, a kosztów ogólnogospodarczych w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (29%), a także specjalizujących się w uprawach polowych oraz w typie „uprawy ogrodnicze” (po ponad 26%). Znacznym udziałem kosztów czynników zewnętrznych charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w produkcji roślinnej, a w szczególności typy uprawy trwałe i uprawy ogrodnicze. Wynikało to z faktu, że uprawy trwałe i ogrodnicze wymagają dużo nakładów pracy, co z kolei oznacza konieczność ponoszenia relatywnie

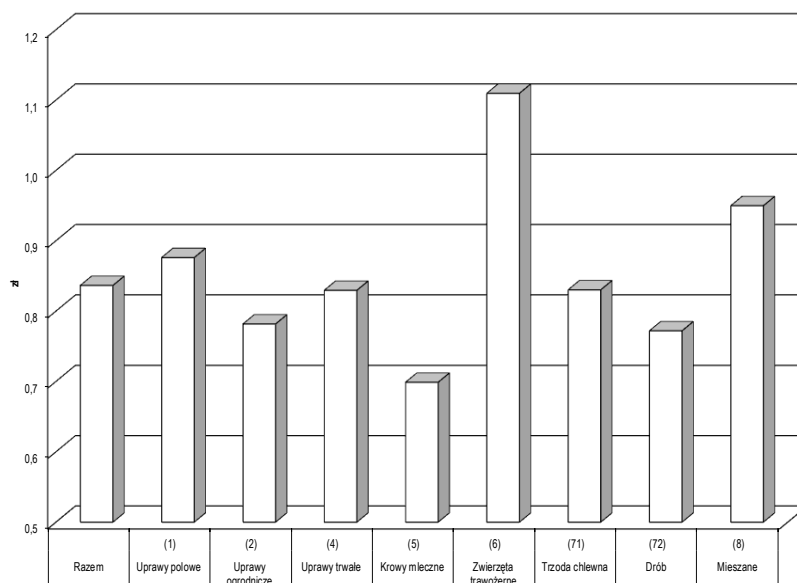
wyższych kosztów najmu. Relatywnie niski udział kosztów czynników zewnętrznych wyróżniał gospodarstwa nastawione na chów zwierząt (patrz: Wykres 2.1-12).

Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

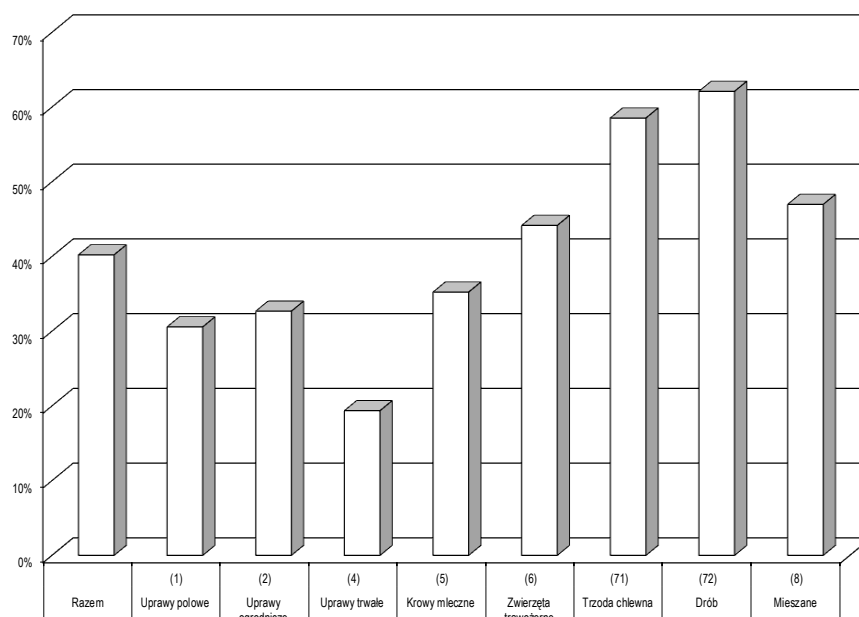
Efektywność produkcji w relacjach rynkowych charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2017 bardzo niską efektywnością, tj. 1,11 zł na 1 zł produkcji, charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożnych (typ 6). Również dość droga produkcja okazała się w przypadku gospodarstw mieszanych, gdzie koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem był prawie zrównany z tą wartością. Najkorzystniejszą relację kosztów do produkcji osiągnęły gospodarstwa mleczne (typ 5) - 0,70. W przypadku pozostałych typów rolniczych na wytworzenie 1 zł produkcji ogółem trzeba było ponieść od 0,77 zł do 0,88 zł.

Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

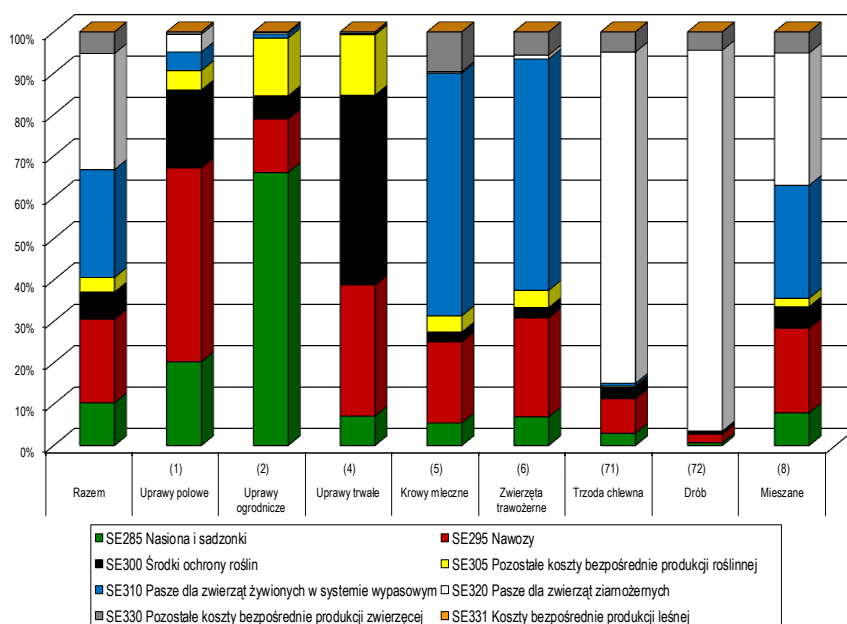
Koszty bezpośrednie w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu oraz trzody chlewnej stanowiły odpowiednio 62% i 59% wartości produkcji. W typach „zwierzęta trawożerne” i „mieszane” wynosiły w granicach 44-47% wartości produkcji. W pozostałych czterech typach gospodarstw, tj. specjalizujących się w produkcji roślinnej oraz w produkcji mleka, relacja ta kształtowała się w przedziale od 19% do 35% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.1-14).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

Wśród kosztów bezpośrednich dominującą pozycją był zakup pasz w gospodarstwach nastawionych na produkcję zwierzęcą (typy 5, 6, 71, 72), jak i w gospodarstwach mieszanych, gdzie występuje dość duży udział produkcji zwierzęcej. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji roślinnej znaczące były: koszty nasion i sadzonek w gospodarstwach ogrodniczych, a także koszty środków ochrony roślin i nawozów w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych oraz polowych (patrz: Wykres 2.1-15).

Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

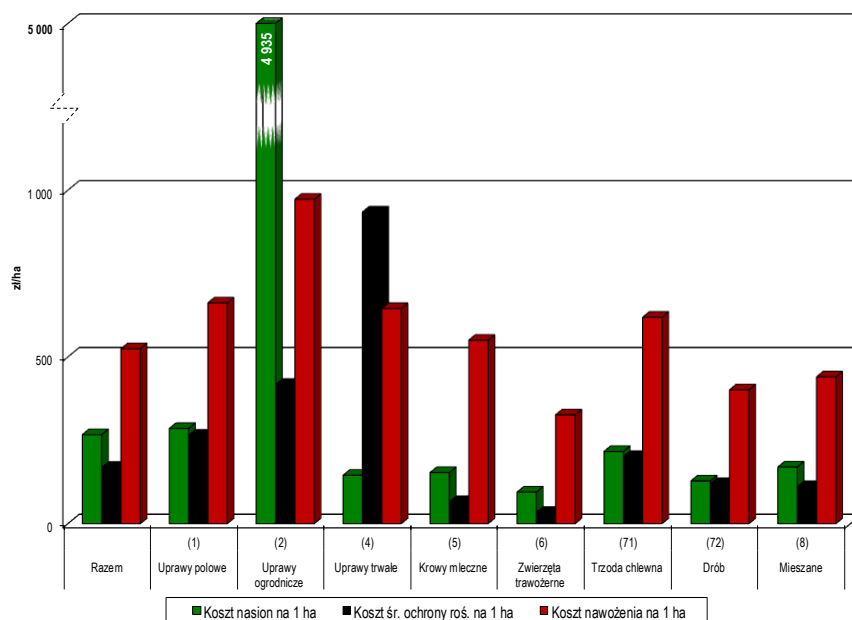

Poszczególne typy rolnicze gospodarstw dość znacznie różniły się poziomem kosztu nasion, nawożenia i zużycia środków ochrony roślin (patrz: Wykres 2.1-16). Najwyższe koszty zużytych nasion na 1 ha użytków rolnych ponoszone były przez gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodniczych (4 935 zł/ha). We wszystkich pozostałych typach rolniczych koszt ten zawierał się w przedziale od 94 zł/ha do 286 zł/ha. Koszty nawożenia mineralnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ogrodniczych były 1,8-krotnie wyższe niż przeciętnie w całej zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie. Relatywnie wysokim poziomem kosztów nawożenia charakteryzowały się także gospodarstwa nastawione na uprawy polowe, a także uprawy trwałe i gospodarstwa trzodowe. Najniższe koszty nawożenia mineralnego ponoszone były w gospodarstwach utrzymujących głównie zwierzęta trawożerne.

Najwyższy poziom kosztów środków ochrony roślin zaobserwowano w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe. Specyfiką gospodarstw wyspecjalizowanych w uprawach trwałych jest to, że inaczej niż w pozostałych typach rolniczych, poziom kosztów środków ochrony roślin znacznie przewyższa poziom kosztów nawożenia mineralnego. Podobnie jak w przypadku kosztów nawożenia, również koszty środków ochrony roślin

w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych najniższe były w szczególności w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta trawożerne, co niewątpliwie wiąże się z większym udziałem powierzchni paszowej w strukturze użytków rolnych.

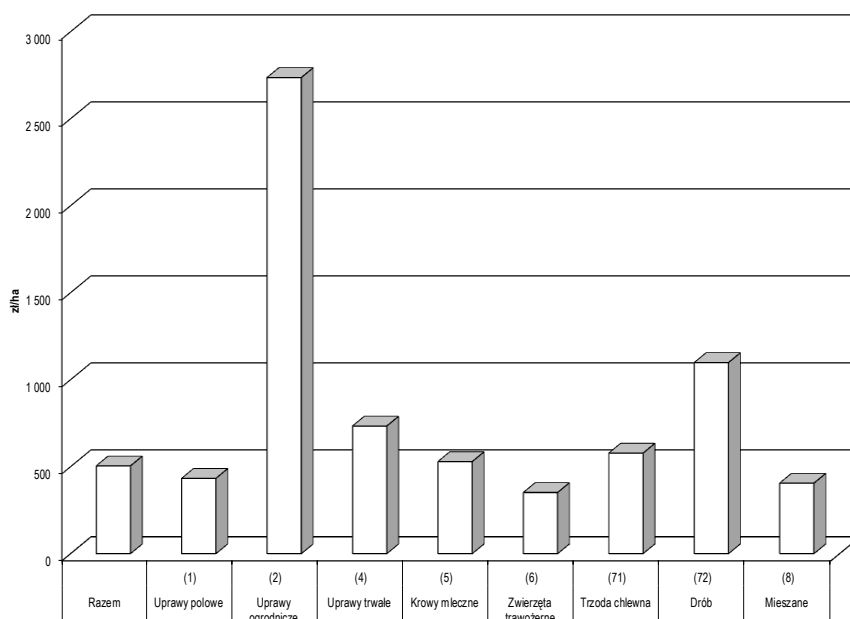
Wykres 2.1-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

Podobnie jak w przypadku analizowanych kosztów nasion i nawożenia, koszty energii elektrycznej i paliw (przeliczonych na 1 ha użytków rolnych) w gospodarstwach ogrodniczych były kilkakrotnie wyższe niż w pozostałych typach gospodarstw, co związane jest z wytwarzaniem produkcji pod osłonami ogrzewanymi (patrz: Wykres 2.1-17). Bardzo wysokim poziomem kosztów energii elektrycznej i paliw charakteryzowały się również gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu, w których produkcja również wymaga relatywnie dużo energii na ogrzanie budynków dla drobiu. Podwyższone koszty energii elektrycznej i paliw obserwowane były także w gospodarstwach wyspecjalizowanych w uprawach trwałych. Nieco powyżej średniej w regionie ukształtowały się koszty w gospodarstwach mlecznych oraz w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie trzody chlewnej.

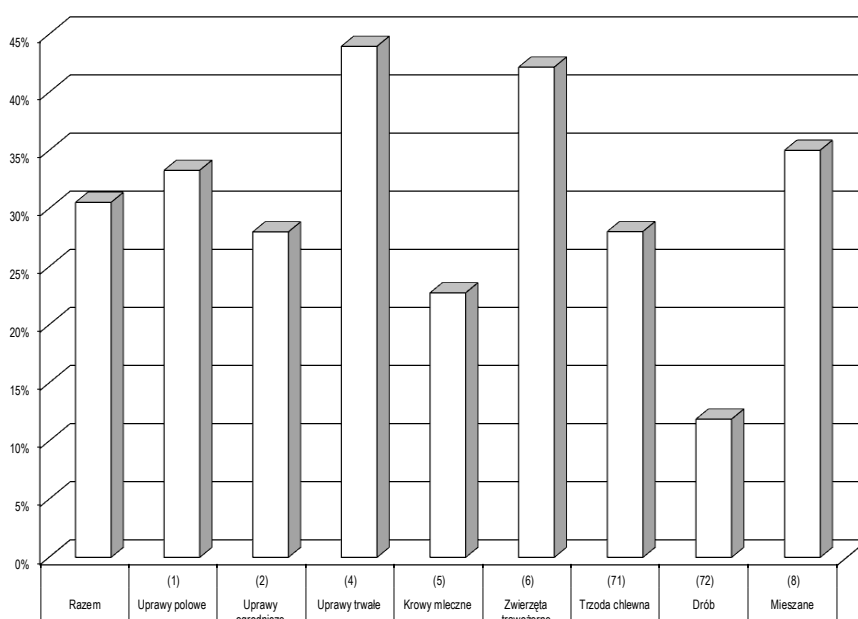
Należy zwrócić uwagę, że zgodnie z metodyką FADN koszty energii i paliw zaliczane są do kosztów ogólnogospodarczych.

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

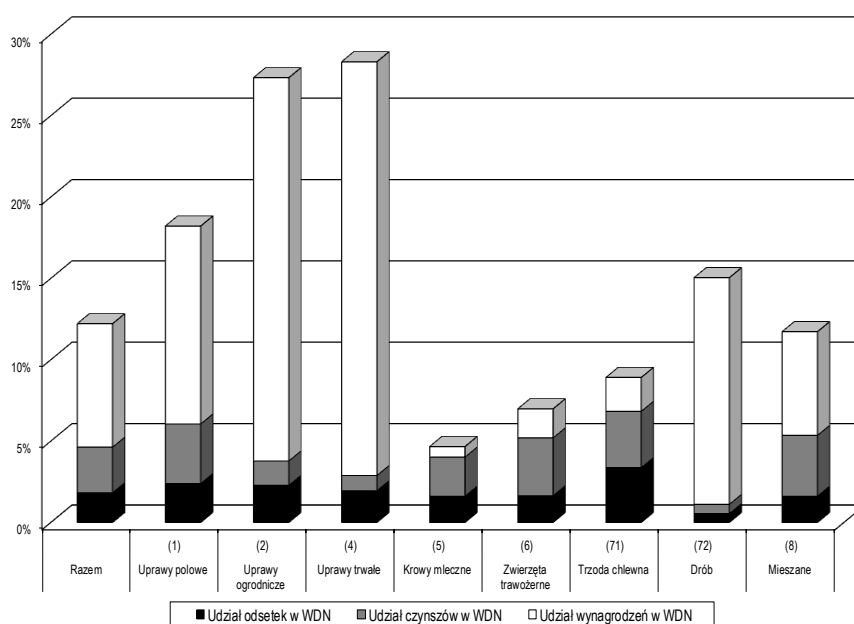
W gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych koszt amortyzacji stanowił 44% wartości dodanej brutto. Niewiele mniej w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożnych (42%). W gospodarstwach nastawionych na uprawy polowe oraz w jednostkach z mieszaną produkcją koszt ten stanowił 33-35% wartości dodanej brutto. W gospodarstwach ogrodniczych oraz trzodowych udział amortyzacji wyniósł po 28%, a więc niewiele poniżej poziomu charakterystycznego dla ogółu gospodarstw (31%). Najniższym udziałem amortyzacji (12%) cechowały się gospodarstwa drobiowe (patrz: Wykres 2.1-18).

Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

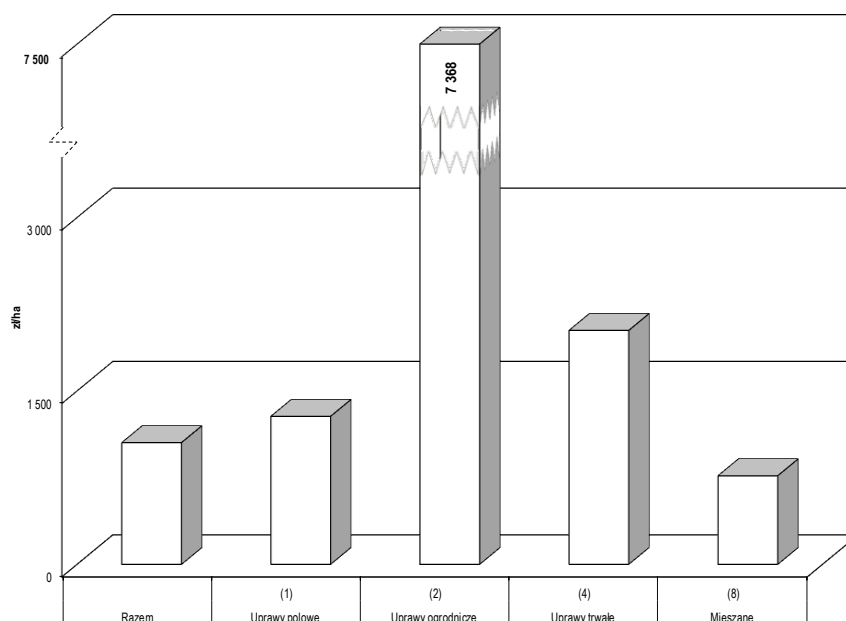
Należy zwrócić uwagę na fakt, że najwyższym udziałem kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (28%), na niemalże tej samej pozycji uplasowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodnich (27%). Natomiast najniższy udział wystąpił w gospodarstwach mlecznych (5%), a w gospodarstwach utrzymujących głównie zwierzęta trawożerne, a także trzodowych – odpowiednio: 7% i 9%. Było to uwarunkowane wielkością obciążenia gospodarstw kosztem najmu siły roboczej, tzn. gospodarstwa ogrodnicze i gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych ponosiły najwyższy koszt z tytułu wynagrodzeń dla pracowników najemnych, w przeciwieństwie do gospodarstw utrzymujących głównie bydło, w których koszt najmu pracy był najniższy (patrz: Wykres 2.1-19). Nie można tu pominąć gospodarstw drobiowych, gdzie udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto był relatywnie wysoki i wynosił 8%. Podobnie jak gospodarstwa z uprawami trwałymi oraz ogrodnicze, gospodarstwa drobiowe ponosiły duże obciążenie w związku z najmem siły roboczej (najwyższe spośród wszystkich typów rolniczych).

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

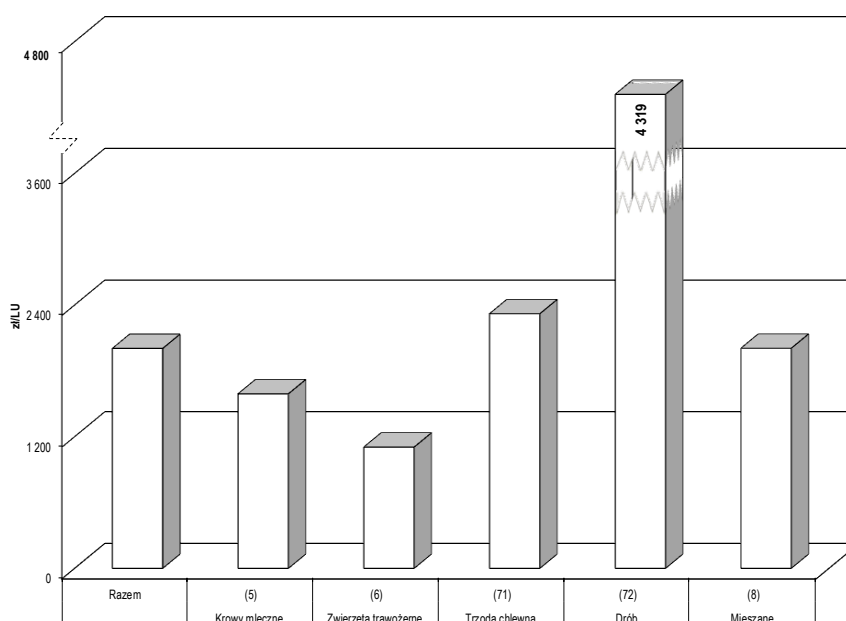
Wykres 2.1-20 przedstawia poziom kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wynika z niego, że szczególnie wysokie koszty ponoszą gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach ogrodnich (7 368 zł/ha). Jest to przede wszystkim skutek tego, że znaczna część produkcji w tych gospodarstwach realizowana jest pod osłonami. Zróżnicowanie poziomu tych kosztów w pozostałych typach w ramach produkcji roślinnej waha się od 766 zł/ha w gospodarstwach mieszanych, do 2 023 zł/ha w gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe.

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

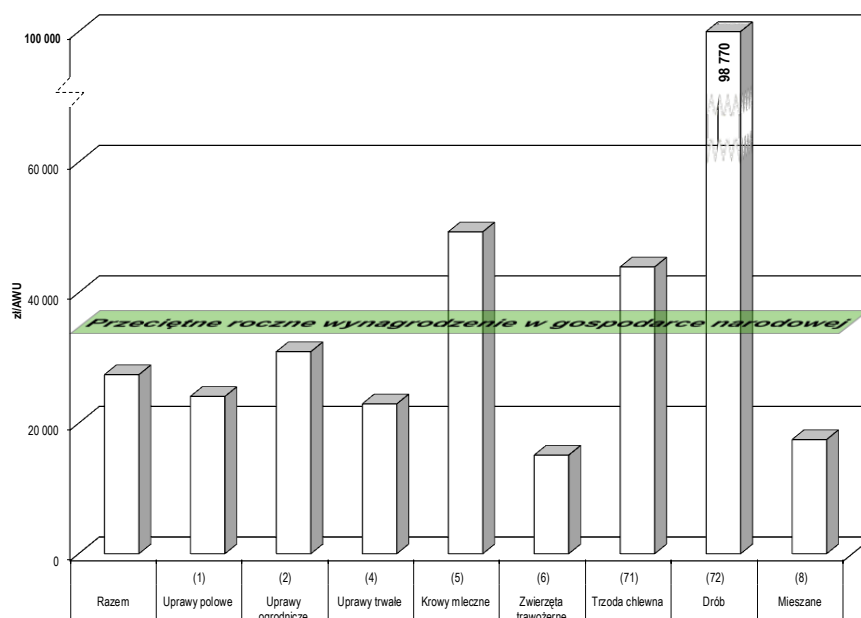
Poziom kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU zależy od gatunku zwierząt dominującego w danym typie rolniczym (Wykres 2.1-21). Najniższą kosztochłonnością w tym ujęciu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawożernych (1 104 zł/LU), a najwyższą - gospodarstwa utrzymujące w głównej mierze drób (4 319 zł/LU). Jest to związane ze strukturą skarmianych pasz.

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

Wykres 2.1-22 uwiadamia, że średnia wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną (WDN/AWU) ogółem w zbiorowości gospodarstw regionu 795 (27 424 zł) ukształtowała się poniżej poziomu przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej⁸. Natomiast w podziale na typy rolnicze poziom był zróżnicowany. Poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej wypadły: uprawy ogrodnicze (30 944 zł), uprawy polowe (24 084 zł), uprawy trwałe (22 952 zł), gospodarstwa mieszane (17 480 zł) oraz gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych (15 098 zł). Pozostałe typy gospodarstw (mleczne, trzodowe, drobiowe) wygenerowały natomiast nadwyżkę, ponad średnią krajową. Najwyższą WDN/AWU zaobserwowano w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie drobiu (98 770 zł), co dało prawie trzykrotność przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

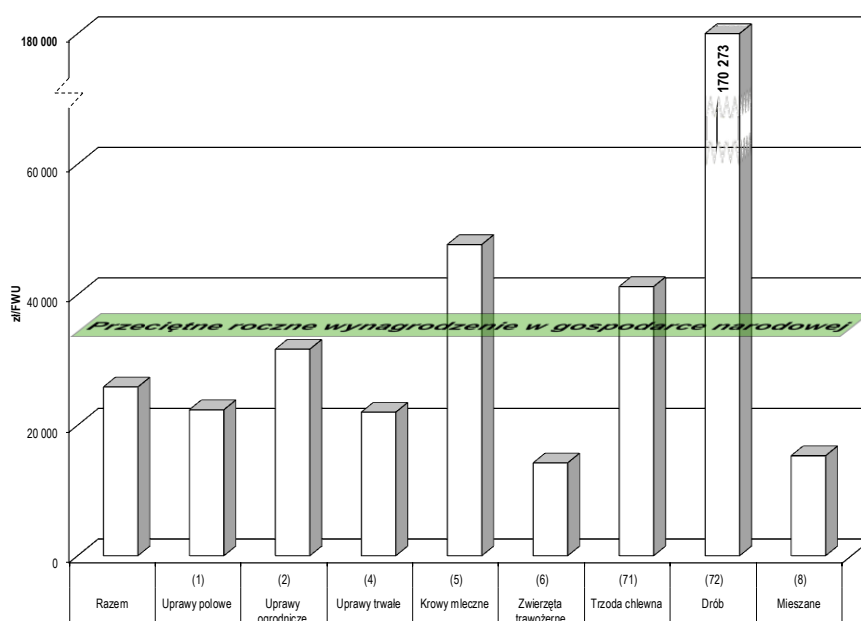
Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną. Zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą był najniższy w gospodarstwach o typie zwierzęta trawożerne (wyniósł 14 224 zł). W miarę zbliżony poziom odnotowano w gospodarstwach mieszanych (15 311 zł). We wspomnianych dwóch typach dochód ten ukształtował się poniżej przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto, podobnie jak

⁸ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to, kto jest ich właścicielem.

Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 34 743 zł w 2017 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

w przypadku gospodarstw specjalizujących się w uprawach polowych, w uprawach trwałych oraz w gospodarstwach ogrodniczych. Z kolei najwyższy dochód odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu (170 273 zł), gdzie przekroczył poziom przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, podobnie jak w typie 71 (trzoda chlewna) oraz 5 (krowy mleczne).

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

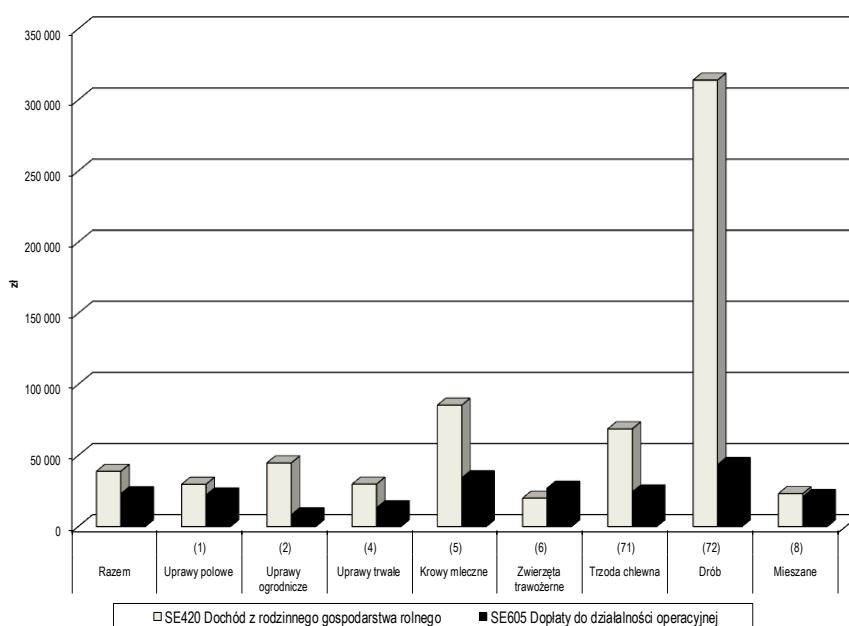
Istotnym elementem analizy badanych gospodarstw jest uzyskany przez poszczególne typy gospodarstw dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego⁹ (Wykres 2.1-24). Najbardziej dochodowe w tej kategorii okazały się gospodarstwa drobiarskie generujące 8-krotnie wyższy dochód niż średnio w gospodarstwach z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie. Na drugiej pozycji uplasowały się gospodarstwa mleczne, przy czym w ich przypadku dochód był prawie 3,7 razy niższy niż w gospodarstwach drobiarskich. Powyżej średniej znalazły się także gospodarstwa trzodowe oraz ogrodnicze. Pozostałe typy (uprawy polowe, uprawy trwałe, zwierzęta trawożerne, mieszane) osiągnęły dochód poniżej średniej w zbiorowości - najgorzej wypadły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych.

Ważną informacją dotyczącą sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych jest - obok dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego - również wysokość dopłat do działalności operacyjnej. Są one dla rolnika ważnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych w świetle prowadzonej działalności rolniczej. Świadczy o tym fakt, iż przeciętnie w analizowanym zbiorze

⁹ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

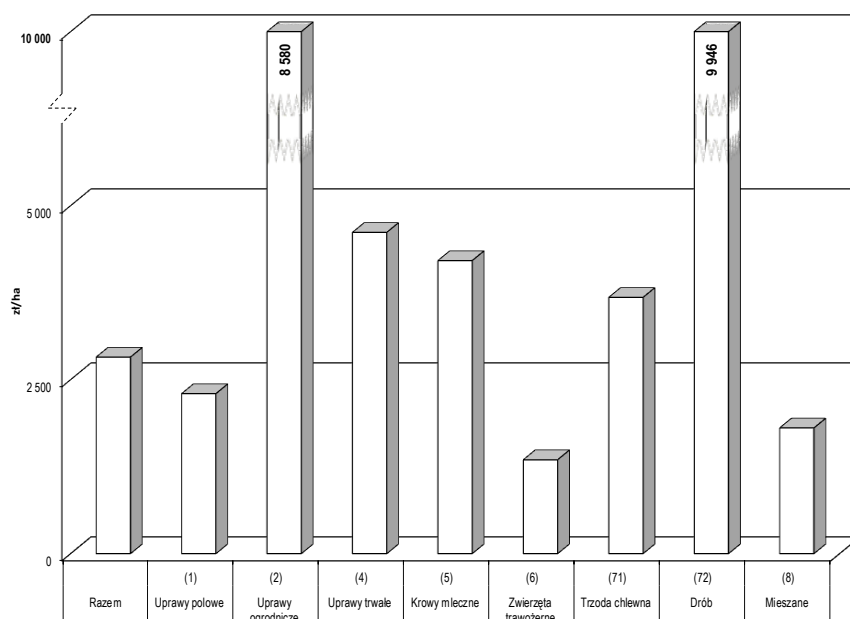
gospodarstw dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły aż prawie 2/3 dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego. Najwyższą relację dopłat do dochodu odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych (1,3). Nieco poniżej 1,0 znalazły się gospodarstwa mieszane. Główną składową dopłat do działalności operacyjnej jest jednolita płatność obszarowa, przysługująca do powierzchni użytków rolnych. Najniższą relacją dopłat do dochodu charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie oraz ogrodnicze (0,1-0,2).

Wykres 2.1-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

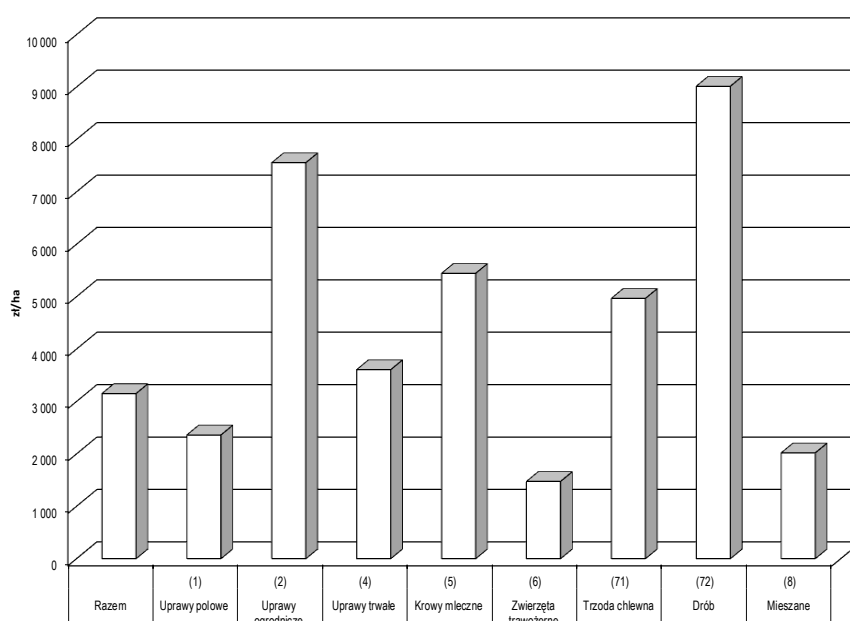

Analizując Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26 obserwujemy, że zarówno wartość dodana netto jak i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych własnych były najwyższe w gospodarstwach drobiarskich oraz ogrodniczych. Wynika to z faktu, iż gospodarstwa tego typu osiągają relatywnie bardzo wysokie dochody, a zasoby ziemi będące w ich dyspozycji są niewielkie. W gospodarstwach nastawionych na uprawy trwałe wartość dodana netto kształtowała się na poziomie 4 616 zł na 1 ha powierzchni UR, a w gospodarstwach mlecznych wyniosła 4 210 zł. Pod względem wielkości dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha użytków rolnych za gospodarstwami drobiarskimi i ogrodniczymi uplasowały się gospodarstwa mleczne, które generowały dochód na poziomie 5 443 zł. Najniższe dochody zarejestrowano w jednostkach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych (1 473 zł).

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

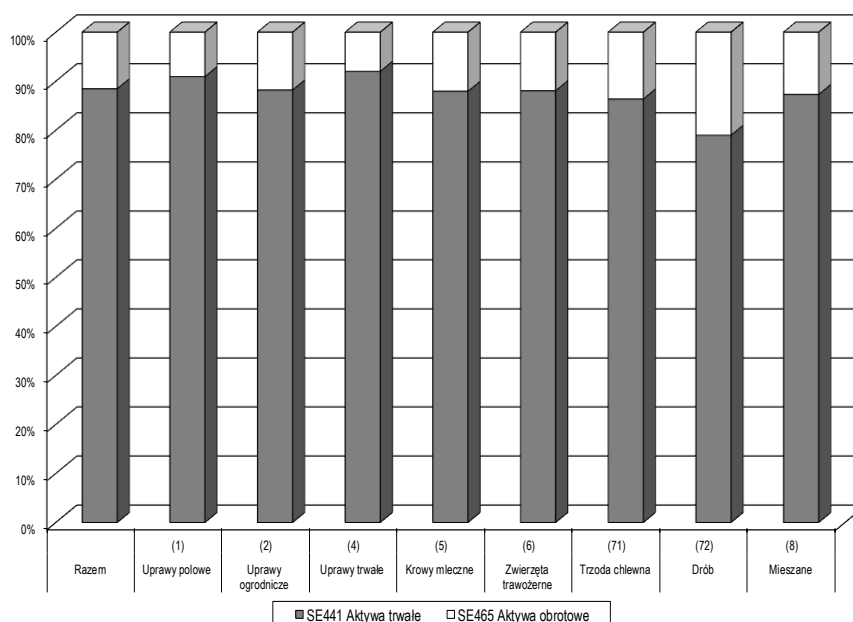
Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

Struktura aktywów informuje o sposobie zaangażowania kapitału w gospodarstwie rolnym, tym samym obrazuje jego potencjalną płynność finansową. Im wyższy jest udział środków trwałych tym niższa jest płynność finansowa gospodarstwa. Gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie charakteryzowały się bardzo wysokim udziałem środków trwałych (przeciętnie ponad 88%), a różnice pomiędzy poszczególnymi typami rolniczymi były niewielkie (patrz: Wykres 2.1-27). Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urządzenia gospodarstw rolnych,

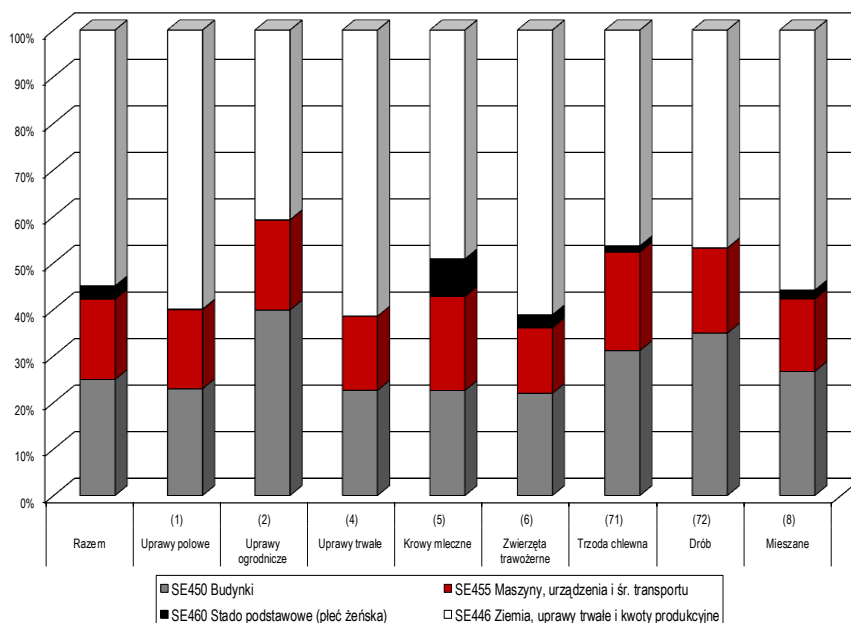
w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto zwrócić uwagę na gospodarstwa drobiarskie (typ 72), gdzie była wyraźnie wyższa wartość aktywów ogółem w stosunku do gospodarstw w innych typach (od 2 do 3 razy).

Wykres 2.1-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

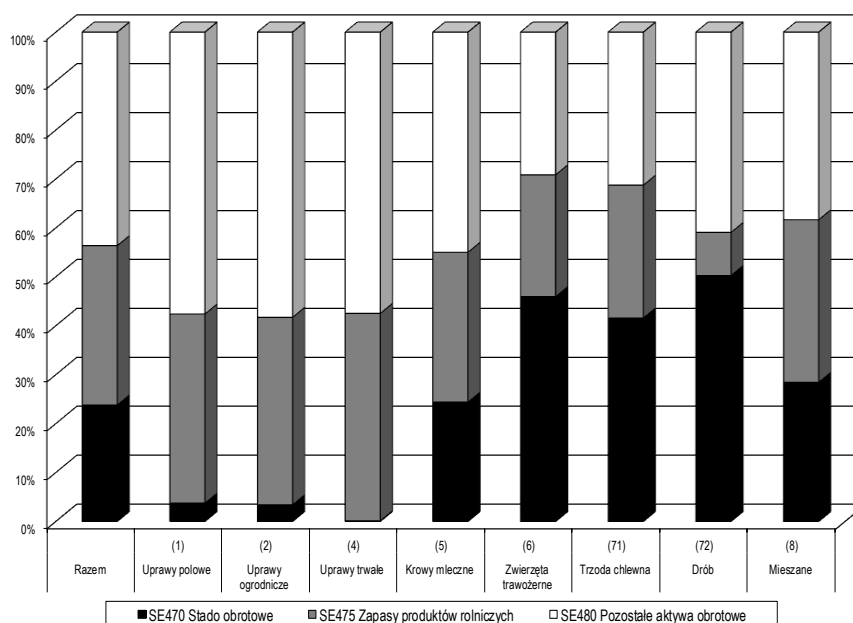

Ważną informacją w świetle analizy danych jest struktura środków trwałych. W strukturze aktywów trwałych, w większości typów rolniczych dominowała wartość ziemi. Nieco inaczej jest w gospodarstwach ogrodniczych, w których ziemia oraz budynki stanowiły praktycznie wyrównany procent środków trwałych (po 40%). W gospodarstwach tych budynki i budowle stanowią główną osłonę dla uprawianych roślin i decydują więc o możliwościach produkcyjnych (patrz: Wykres 2.1-28). Również stosunkowo dużym udziałem budynków i budowli charakteryzowały się gospodarstwa drobiarskie (35%) oraz trzodowe (31%). Udział maszyn, urządzeń i środków transportowych był na dość zbliżonym poziomie we wszystkich typach rolniczych. W typach ukierunkowanych na chów bydła (typy 5 i 6) wyraźnie większą część środków trwałych, w porównaniu do pozostałych typów gospodarstw o profilu zwierzęcym, stanowiły zwierzęta stada podstawowego, z udziałem odpowiednio 8% i 3%.

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

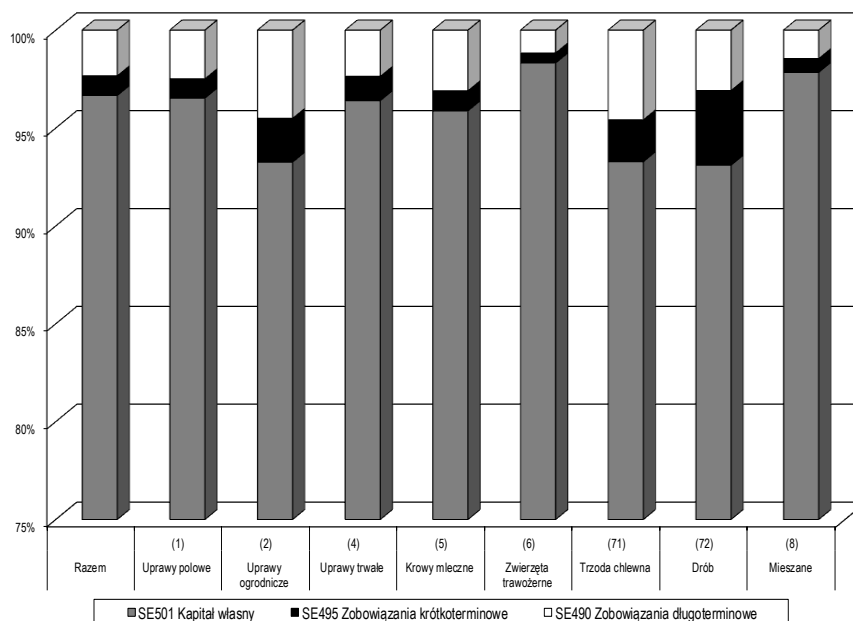

Specyfika produkcji poszczególnych typów rolniczych ma także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Przeciętnie w gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie dominowały pozostałe aktywa obrotowe, które stanowiły 44% aktywów obrotowych ogółem. 33% był to odsetek, jaki stanowiły zapasy wytworzonych produktów rolniczych. W przypadku większości typów (uprawy polowe, ogrodnicze, trwałe, krowy mleczne, mieszane) przewagę miały pozostałe środki obrotowe. W gospodarstwach ukierunkowanych na chów zwierząt trawożernych, w gospodarstwach trzodowych oraz drobiarskich największy udział stanowiły zwierzęta stada obrotowego.

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

W pasywach wszystkich typów rolniczych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie dominował kapitał własny (patrz: Wykres 2.1-30). Gospodarstwa te charakteryzowały się więc wysoką autonomią finansowania majątku. W zależności od typu rolniczego poziom zadłużenia wynosił zaledwie od 1,7% (zwierzęta trawożerne) do 6,9% (gospodarstwa drobiarskie). W kapitale obcym gospodarstw z pola obserwacji regionu Mazowsze i Podlasie dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest bardziej korzystną formą zadłużenia, gdyż jego spłata nie obciąża wyniku gospodarstwa w jednym roku. Jedynie w gospodarstwach drobiarskich zadłużenie obce przeważało szalę na korzyść zadłużenia krótkoterminowego.

Wykres 2.1-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według typów rolniczych

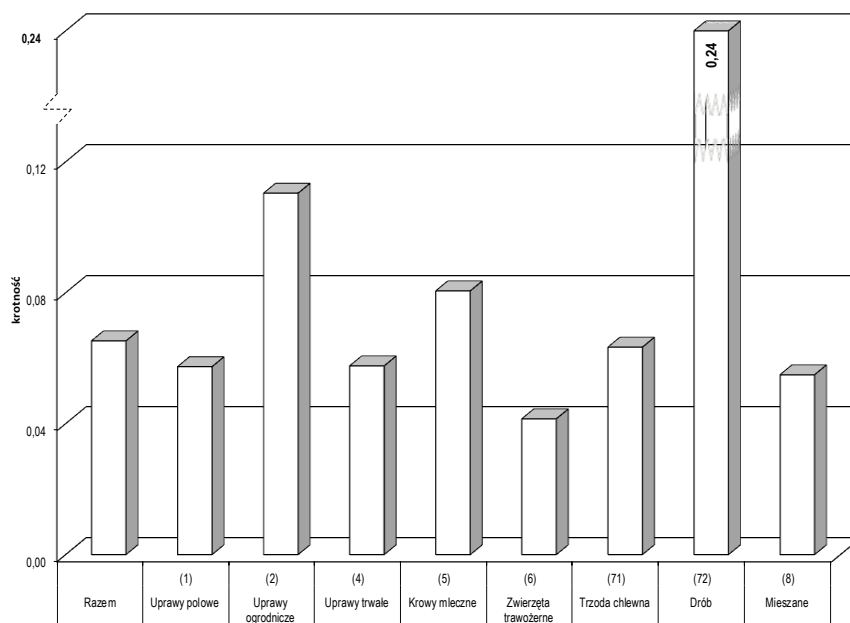
Analiza aktywów i pasywów oraz ich struktura pozwala określić kapitał pracujący gospodarstwa rolnego (kapitał obrotowy netto), który jest narzędziem oceny płynności podmiotu. Mówi on o tym, jaka część aktywów obrotowych zostaje po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych albo - wychodząc od kapitału - jaka część kapitału stałego (kapitał własny i zobowiązania długoterminowe) przekracza majątek trwały i finansuje majątek obrotowy. Dodatni kapitał pracujący w gospodarstwach wszystkich typów rolniczych pozwala wnioskować, że gospodarstwa te były bezpieczne w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Najwyższy kapitał pracujący odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w chowie drobiu, za nimi uplasowały się gospodarstwa mleczne i trzodowe, gdzie był praktycznie na tym samym poziomie. Natomiast najniższy odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych (bez mała 5-krotnie niższy niż w gospodarstwach drobiarskich).

Przepływy pieniężne (2)¹⁰ przedstawiają nadwyżkę finansową, która zostaje - po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i obsłużeniu zadłużenia - do dyspozycji rolnika. Zgromadzone w ten sposób oszczędności pozwalają sfinansować w przyszłości inwestycje odtworzeniowe czy rozwojowe (Wykres 2.1-31). Relacja przepływów pieniężnych (2) do wartości aktywów ogółem charakteryzuje efektywność środków ulokowanych

¹⁰ Przepływ pieniężny (2) (SE530) - ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku. Natomiast przepływ pieniężny (1) to: sprzedaż produktów + inne przychody + sprzedaż zwierząt - koszty ogółem - koszty zakupu zwierząt + saldo dopłat i podatków dotyczących działalności operacyjnej + saldo dopłat i podatków dotyczących inwestycji.

w składnikach majątku gospodarstwa. Najwyższą efektywność wykazały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie drobiu oraz gospodarstwa ogrodnicze, a najniższą – gospodarstwa z dominującym chowem zwierząt trawożernych. Wyższą efektywność niż przeciętna osiągnęły gospodarstwa mleczne oraz trzodowe.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

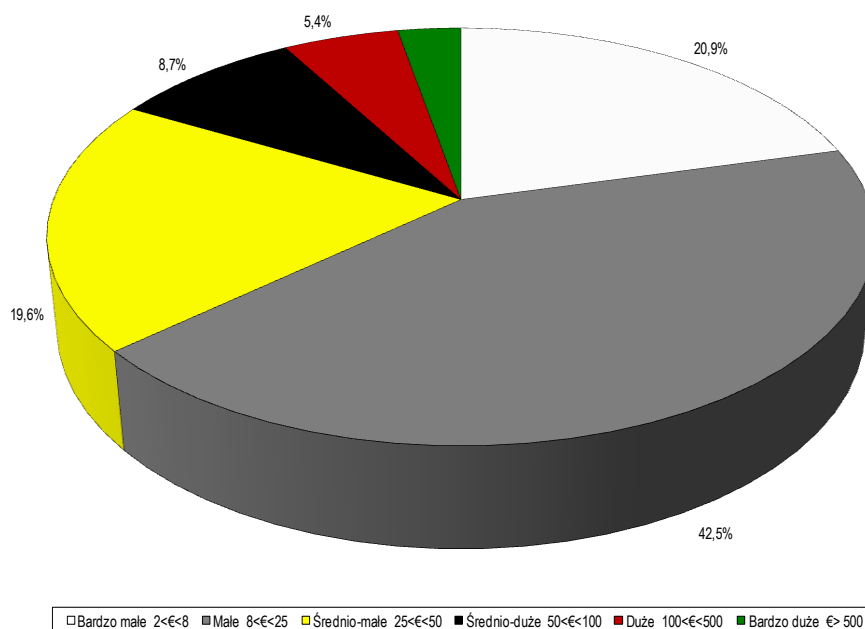

2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

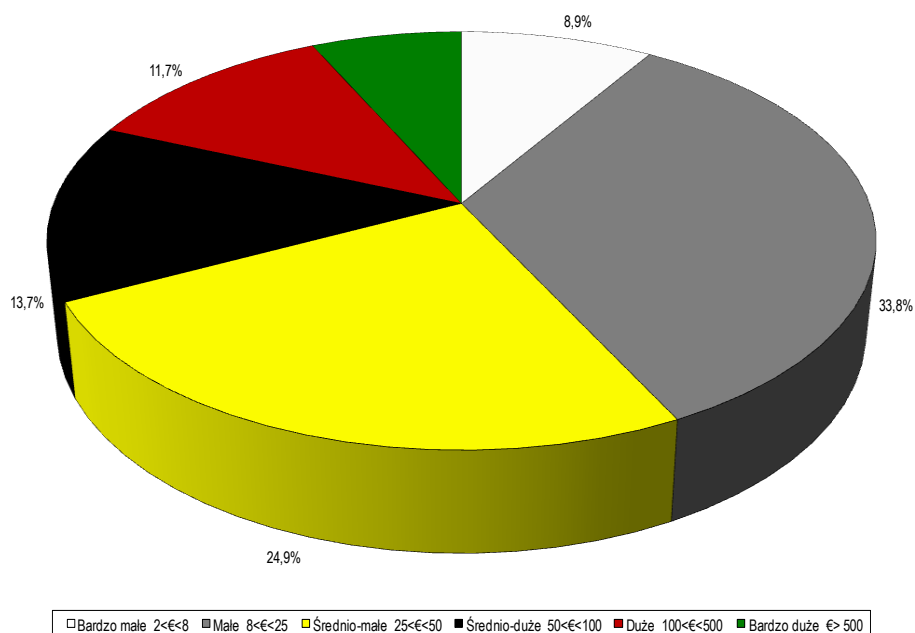
Biorąc pod uwagę zasoby ziemi rolnej użytkowane przez gospodarstwa z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej, najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa małe generujące od 8 tys. do 25 tys. euro wartości SO, które zajmowały 42,5% obszaru użytków. Znaczny udział (po około 20%) stanowiły również gospodarstwa bardzo małe (od 2 tys. do 8 tys. euro) oraz średnio-małe (od 25 tys. do 50 tys. euro). Udział pozostałych trzech klas (powyżej 50 tys. euro) wyniósł łącznie 17,1% (patrz: Wykres 2.2-1).

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach rolnych z pola obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

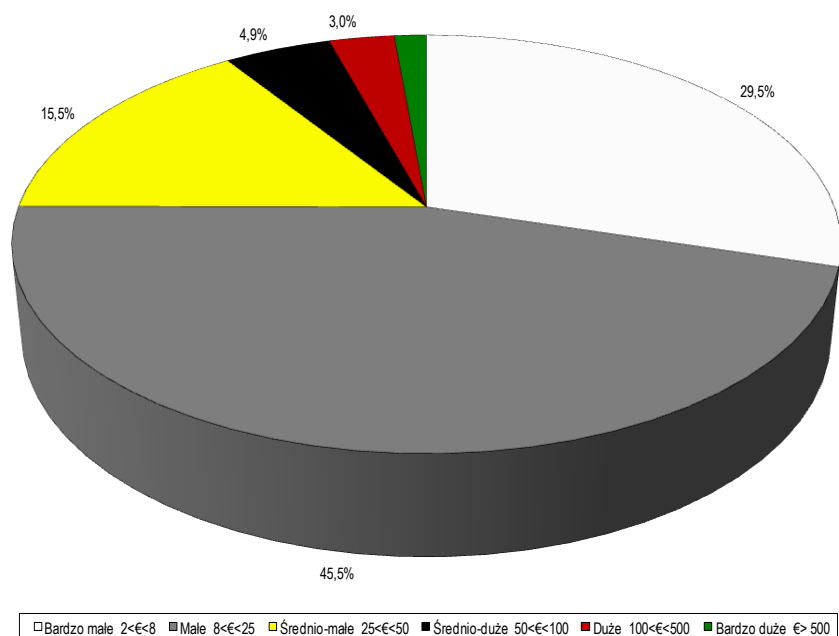

Rozkład pogłowia zwierząt wyrażony w jednostkach przeliczeniowych LU wskazuje na zdecydowaną przewagę gospodarstw małych i średnio-małych (od 8 tys. do 50 tys. euro), w których skoncentrowane było prawie 68% pogłowia (patrz: Wykres 2.2-2).

Wykres 2.2-2 **Pogłowie zwierząt w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)**

Wykres 2.2-3 **Nakłady pracy w polu obserwacji Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)**

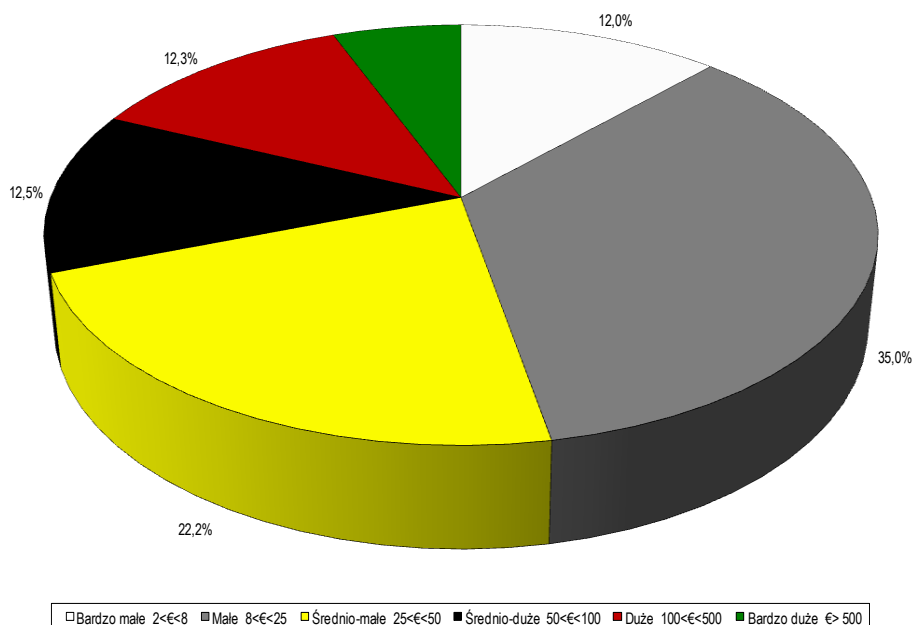

W przypadku rozkładu nakładów pracy określonych w AWU dominowały także gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro, które angażowały 90% ogółu nakładów (patrz: Wykres 2.2-3).

Biorąc pod uwagę udział poszczególnych grup gospodarstw w wytwarzaniu Standardowej Produkcji (SO), na czoło wysunęły się gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 8 tys. do 25

tys. euro. Przy znacznym udziale w ogólnej liczbie gospodarstw wytwarzały one prawie 35% SO. Relatywnie znaczny był również udział gospodarstw średnio-małych (22%). Gospodarstwa bardzo małe, średnio-duże i duże w równym stopniu generowały wartość Standardowej Produkcji (po około 12%) - patrz: Wykres 2.2-4.

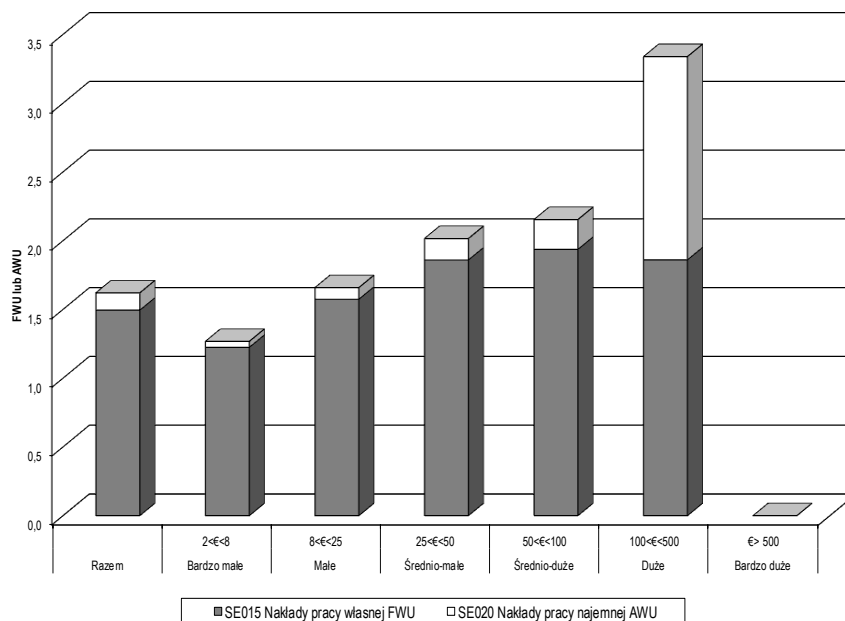
**Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji dla pola obserwacji
Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej**

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Poziom nakładów pracy zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Prawie wszystkie gospodarstwa z regionu Mazowsze i Podlasie (oprócz gospodarstw dużych – od 100 tys. do 500 tys. euro) opierały się prawie wyłącznie na własnej sile roboczej. W gospodarstwach dużych własną siłę roboczą wykorzystywano prawie na równi z pracą najemną (patrz: Wykres 2.2-5). Można zatem stwierdzić, że gros gospodarstw o wielkości ekonomicznej do poniżej 100 tys. euro to gospodarstwa rodzinne bazujące głównie na pracy własnej.

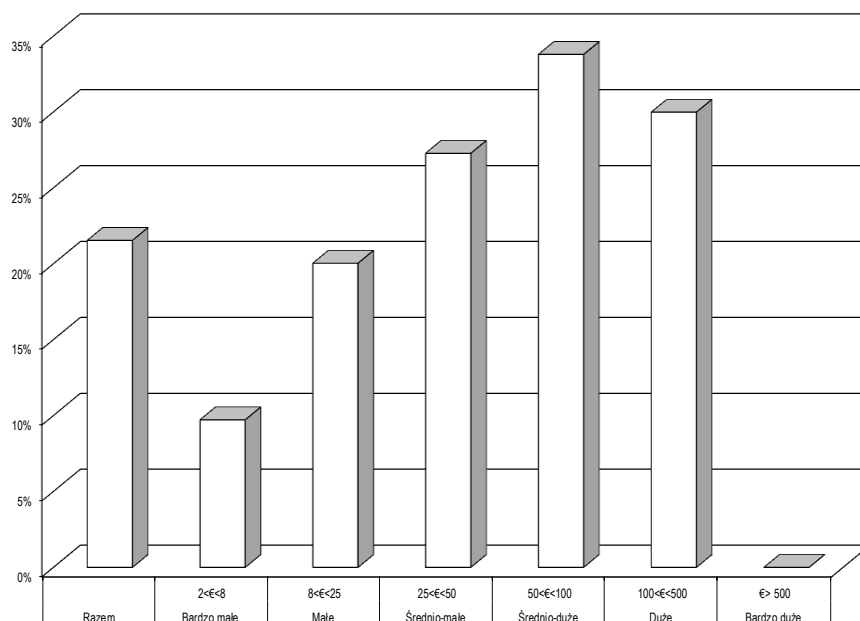
Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie odnotowano, że wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej powiększała się ich średnia powierzchnia użytków rolnych. Ten sam fakt dotyczył ziemi dodzierżawionej¹¹. Z analizy struktury własnościowej użytków rolnych wynika, że zdecydowana większość rolników prowadziła produkcję rolną na gruntach własnych. Udział gruntów dodzierżawionych, średnio w analizowanych gospodarstwach wynosił 22% ogółu użytkowanej powierzchni. Jedynie w gospodarstwach średnio-dużych i dużych (powyżej 50 tys. euro) udział dzierżawy był znacząco większy i wyniósł odpowiednio 34% i 30%. W gospodarstwach najmniejszych (od 2 tys. do 8 tys. euro) było to niewiele, około 10% (patrz: Wykres 2.2-6).

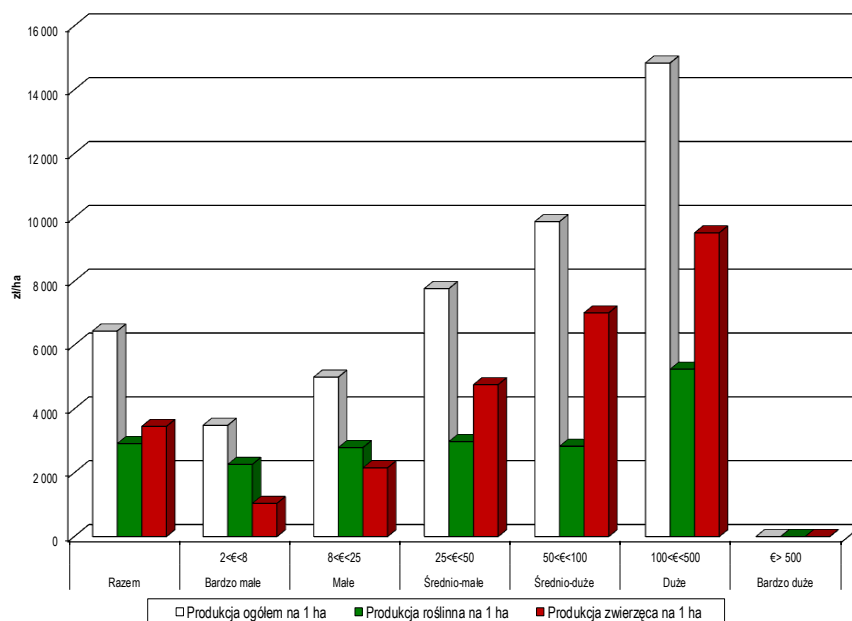
¹¹ Patrz: przypis 1 na str. 7.

Wykres 2.2-6 **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej**

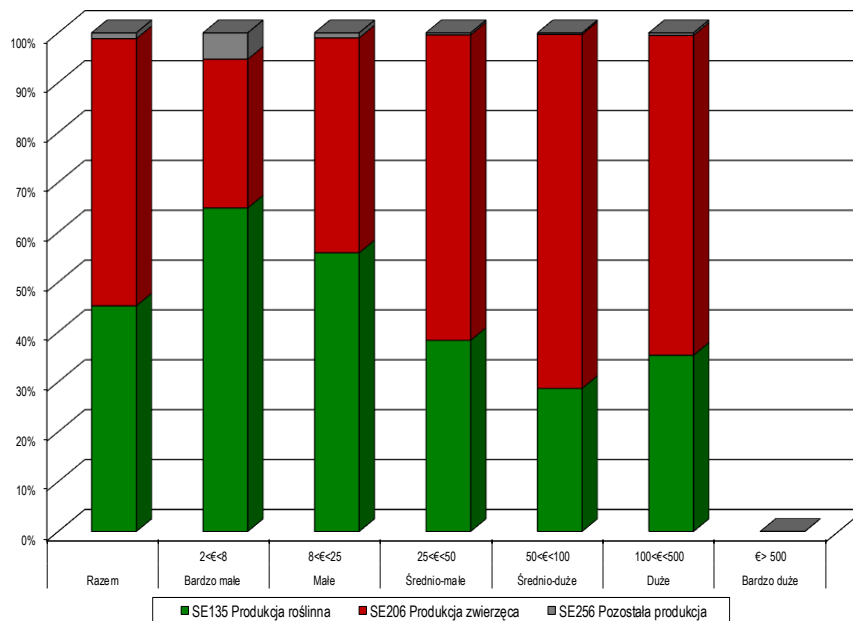
Produktywność ziemi mierzona wartością produkcji ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-7) wzrastała dość równomiernie wraz z wielkością ekonomiczną. Podobną tendencję zaobserwowano w przypadku produkcji zwierzęcej. W odniesieniu do produkcji roślinnej przeliczonej na 1 ha użytków rolnych zbliżoną produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa bardzo małe, małe, średnio-małe i średnio-duże (od 2 263 zł do 2 978 zł/ha). Ale i w tym przypadku najwyższą produktywność ziemi wykazały gospodarstwa duże.

Wykres 2.2-7 **Produkcja na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej**

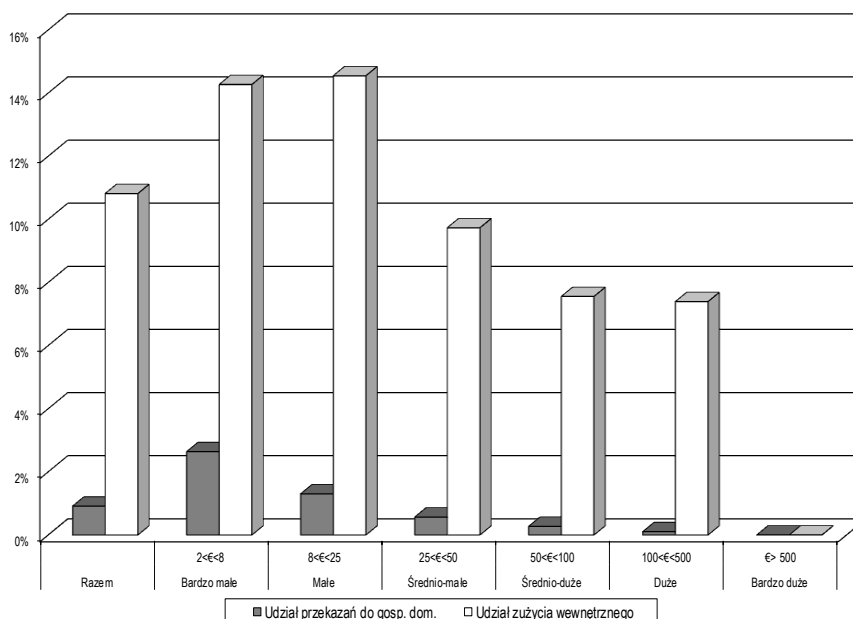

Analizując strukturę produkcji ogółem w gospodarstwach Mazowsza i Podlasia widoczna była wartościowa przewaga produkcji roślinnej nad zwierzęcą w klasach wielkości ekonomicznej od 2 do 25 tys. euro SO. W klasach wyższych produkcja zwierzęca dominowała nad roślinną, osiągając udział 61% w gospodarstwach średnio-małych, 64% w gospodarstwach dużych oraz 71% w gospodarstwach średnio-dużych. Skala pozostałej produkcji była bardzo mała i maksymalny jej udział wyniósł 5% w przypadku gospodarstw bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-8).

Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

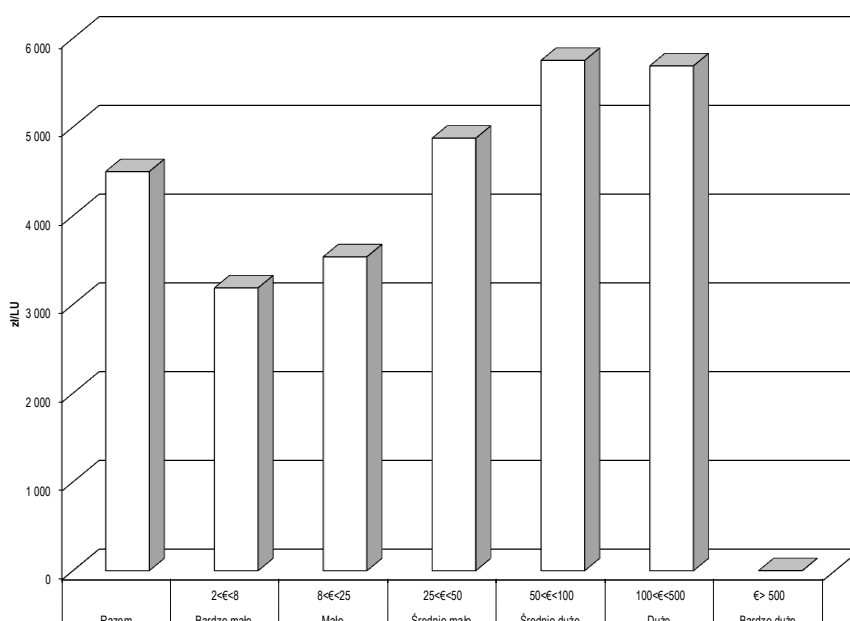
Wykres 2.2-9 Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, wartość przekazanych produktów i usług do gospodarstwa domowego traciła na znaczeniu, nie przekraczając ok. 1% produkcji ogółem w gospodarstwach średnio-małych, średnio-dużych i dużych. Również zużycie wewnętrzne było coraz niższe - w gospodarstwach bardzo małych i małych było najwyższe i osiągnęło w granicach 15% całości produkcji (patrz: Wykres 2.2-9).

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rosła dość równomiernie wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU, osiągając w przypadku gospodarstw średnio-dużych i dużych poziom najwyższy - odpowiednio 5 750 zł i 5 690 zł. W gospodarstwach tych produktywność zwierząt była prawie dwukrotnie wyższa niż w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro SO). Można to wiązać ze strukturą pogłowia jak i jakością zwierząt (patrz: Wykres 2.2-10).

Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

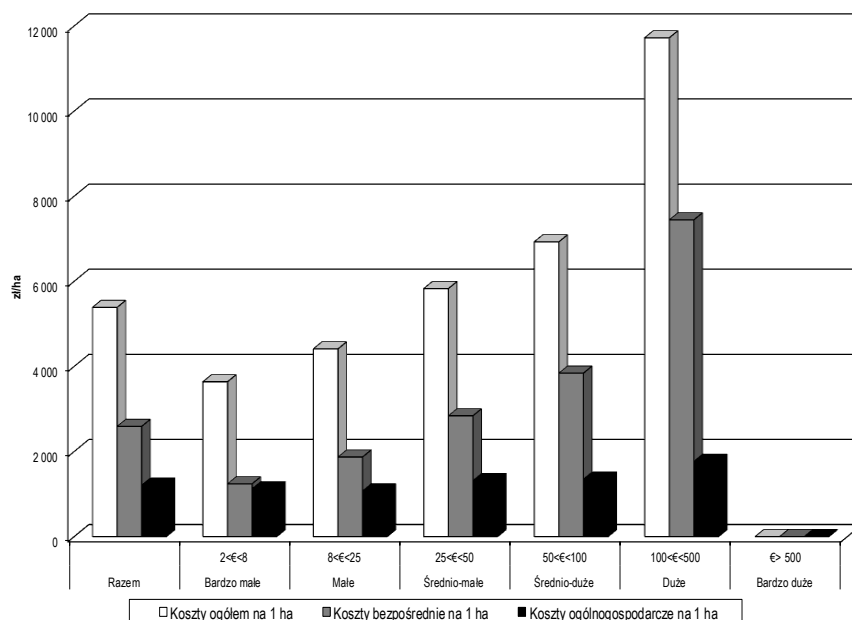

Intensywność produkcji, mierzona poziomem kosztów ogółem na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-11), zwiększała się równomiernie wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 100 tys. euro. Podobnie zachowywały się koszty bezpośrednie. W gospodarstwach dużych natomiast obie kategorie kosztowe przyjęły wartości prawie dwukrotnie wyższe niż w przypadku gospodarstw średnio-dużych. Należy zauważyć, że ponoszone wyższe koszty ogółem na jednostkę powierzchni przełożyły się na wzrost wartości produkcji z tej jednostki (patrz: Wykres 2.2-7).

Koszty ogólnogospodarcze kształtowały się na podobnym poziomie prawie we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej. Jedynie gospodarstwa duże uplasowały się pod tym względem dość znacząco powyżej średniej określonej dla ogółu gospodarstw Mazowsza i Podlasia, ponosząc 1 770 zł kosztów ogólnogospodarczych na hektar (patrz: Wykres 2.2-11). Należy to

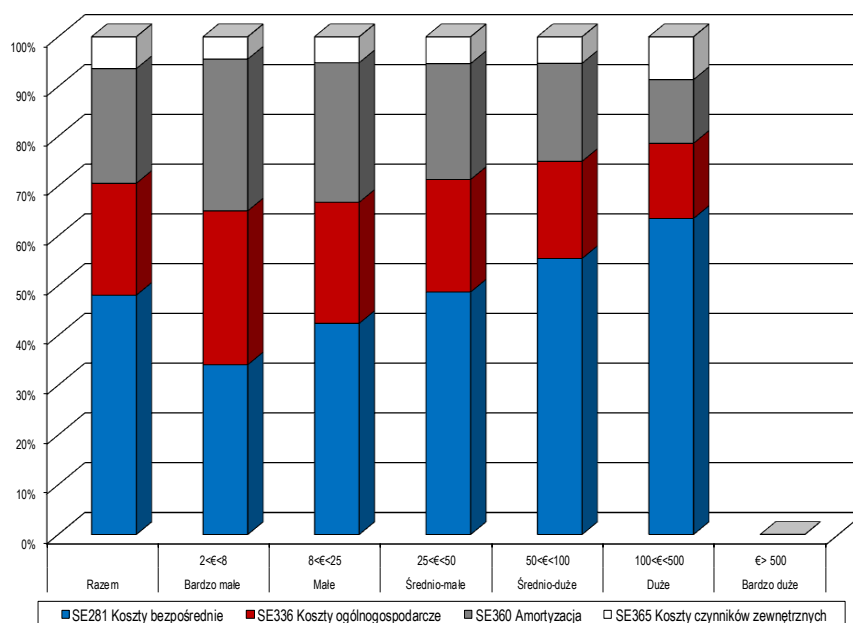
wiązać głównie z wysokim udziałem kosztów energii elektrycznej i paliw w tych gospodarstwach.

Wykres 2.2-11 Koszty produkcji na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

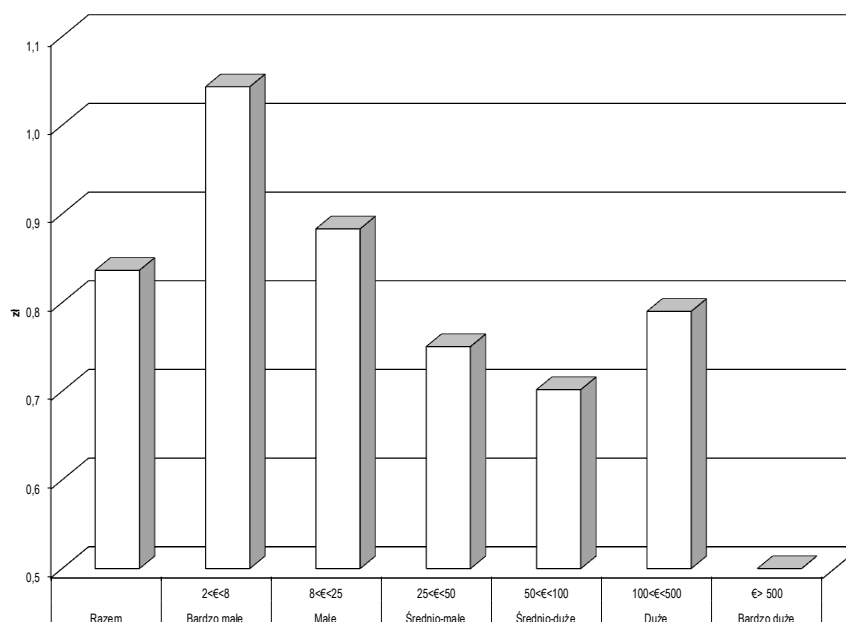
Analizując strukturę kosztów ogółem zauważono, że udział kosztów bezpośrednich zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (wynosił on od 34% do 63%). Również koszty czynników zewnętrznych rosły wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Należy tu przypomnieć, że gospodarstwa duże angażowały zdecydowanie więcej ziemi dodzierżawionej i nakładów pracy najemnej, ponadto były bardziej skłonne do zadłużania się związanego z prowadzonymi inwestycjami. Odwrotna niż przy kosztach bezpośrednich i kosztach czynników zewnętrznych zależność wystąpiła w przypadku amortyzacji, której udział w kosztach ogółem malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Ta ostatnia zależność może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanego programu produkcji rolnej (patrz: Wykres 2.2-12).

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

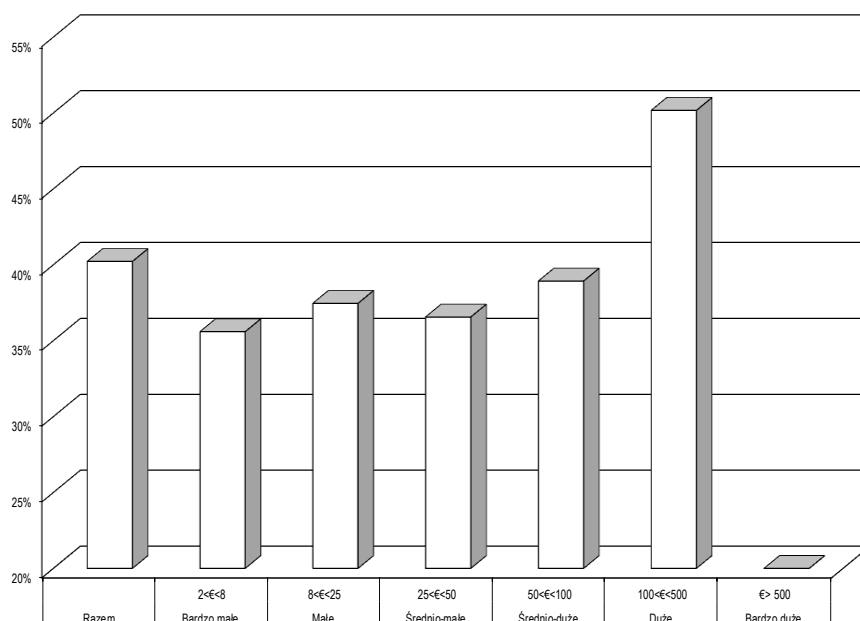
Najwyższy koszt wytworzenia 1 zł produkcji odnotowano w gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), gdzie przewyższył on wartość produkcji. W pozostałych grupach gospodarstw koszt pochłonął od 70% do 88% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.2-13).

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej mniejszej niż 100 tys. euro relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem nie wykazywała znaczącego zróżnicowania wraz ze zwiększającą się siłą ekonomiczną gospodarstw. W opisanej powyżej zbiorowości koszty bezpośrednie stanowiły od 36% do 39% produkcji ogółem. Jedynie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) relacja ta wyniosła 50% (patrz: Wykres 2.2-14).

Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

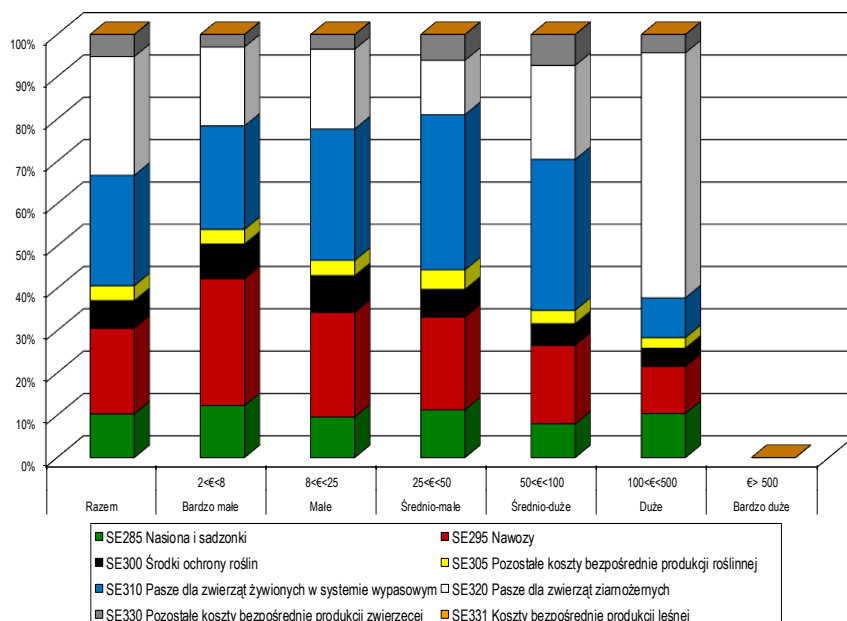

W gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (od 8 tys. do 100 tys. euro SO) najważniejszą pozycję stanowił koszt pasz dla zwierząt żywionych w systemie wypasowym (patrz: Wykres 2.2-15). W gospodarstwach dużych zdecydowanie dominujący był koszt pasz dla zwierząt ziarnożernych. Miało to związek z wysokim udziałem pogłowia tych zwierząt.

Udział kosztu nawozów był najwyższy w gospodarstwach najślabszych ekonomicznie (30%) i obniżał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, stanowiąc 11% kosztów bezpośrednich w gospodarstwach dużych. Tendencję malejącą wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw, poza gospodarstwami małymi, zauważono także w przypadku udziału kosztu środków ochrony roślin.

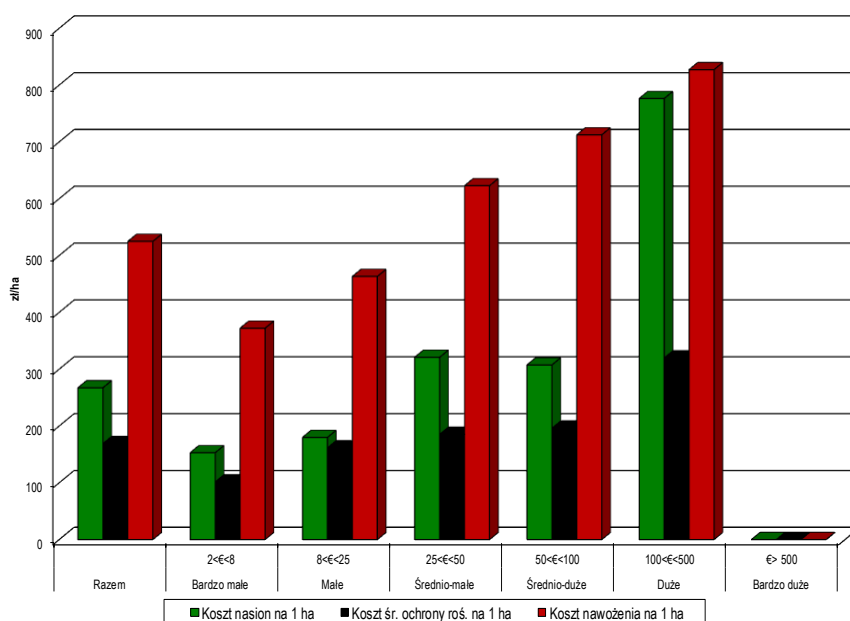
Najwyższy udział kosztu nasion i sadzonek był w gospodarstwach bardzo małych (12%). W pozostałych klasach wielkości ekonomicznej był on niewiele niższy (od 8% do 11%).

Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

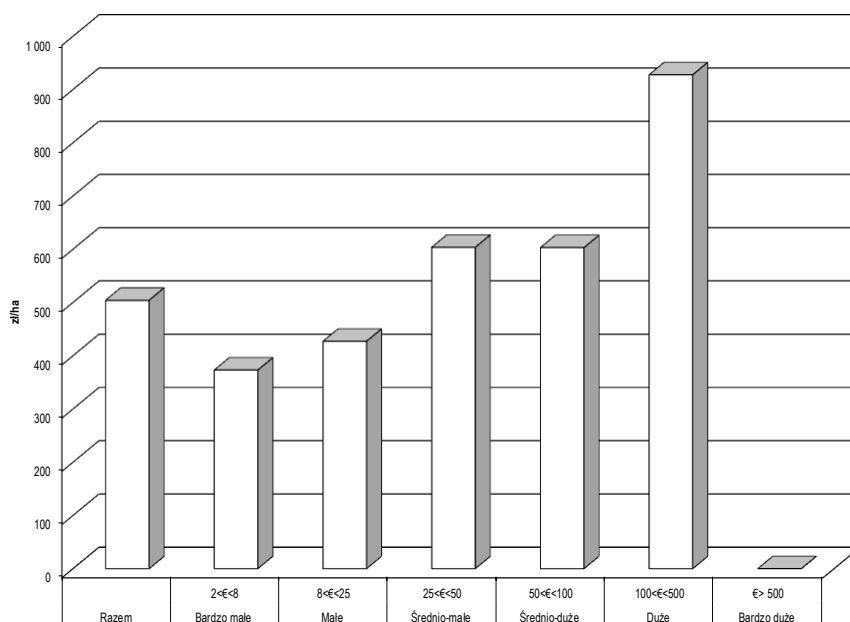
W rozpatrywanych gospodarstwach koszty nasion, nawożenia mineralnego i środków ochrony roślin w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych rosły wraz ze zwiększaniem się wielkości ekonomicznej gospodarstwa (patrz: Wykres 2.2-16) (za wyjątkiem kosztu nasion w gospodarstwach średnio-dużych). Koszty nawożenia 1 ha kształtowały się w granicach od 372 zł w gospodarstwach bardzo małych do 827 zł w gospodarstwach dużych, a zatem różniły się ponad dwukrotnie. Różnica między skrajnymi klasami w przypadku kosztu środków ochrony roślin była ponad trzykrotna. Biorąc pod uwagę koszt nasion rozpiętość ta była już nieco większa. W gospodarstwach dużych były one 5-krotnie wyższe niż w gospodarstwach najmniejszych. Koszt środków ochrony roślin kształtował się na praktycznie tym samym poziomie w gospodarstwach małych, średnio-małych i średnio-dużych (ok. 162-196 zł/ha).

Wykres 2.2-16 Koszty nasion, nawożenia i środków ochrony roślin na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

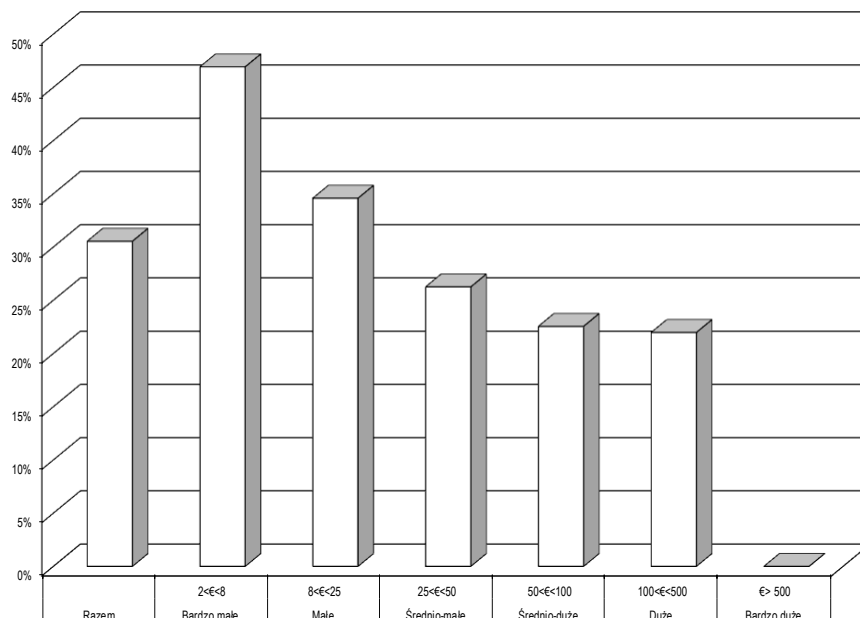
Analogiczny trend dotyczył kosztów energii elektrycznej i paliw przeliczonych na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku koszty te oscylowały pomiędzy 373 zł (gospodarstwa bardzo małe) a 928 zł (gospodarstwa duże), co stanowiło 2,5-krotną różnicę między skrajnymi klasami wielkości ekonomicznej.

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wykazywał tendencję równomiernie malejącą wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa (od 47% do 22%) - patrz: Wykres 2.2-18.

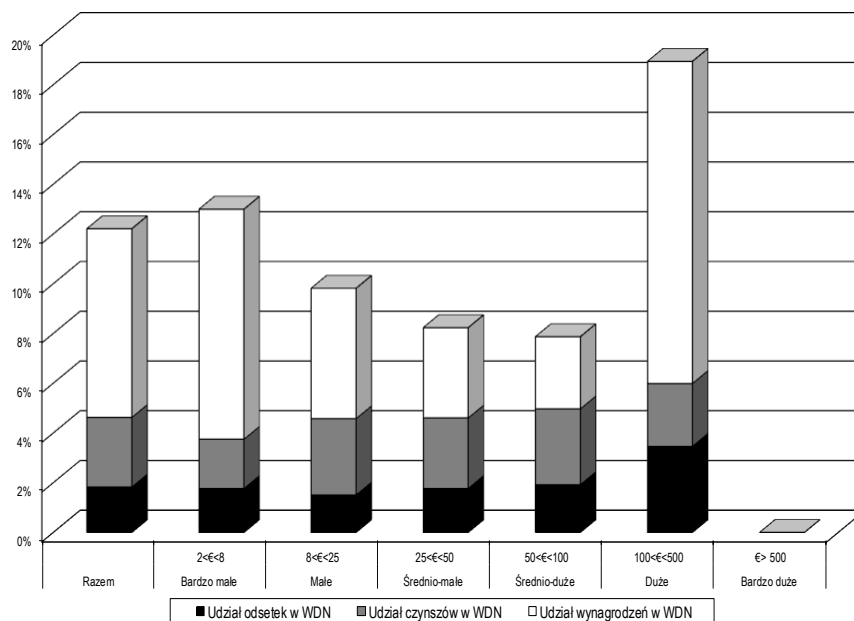
Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje, jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹².

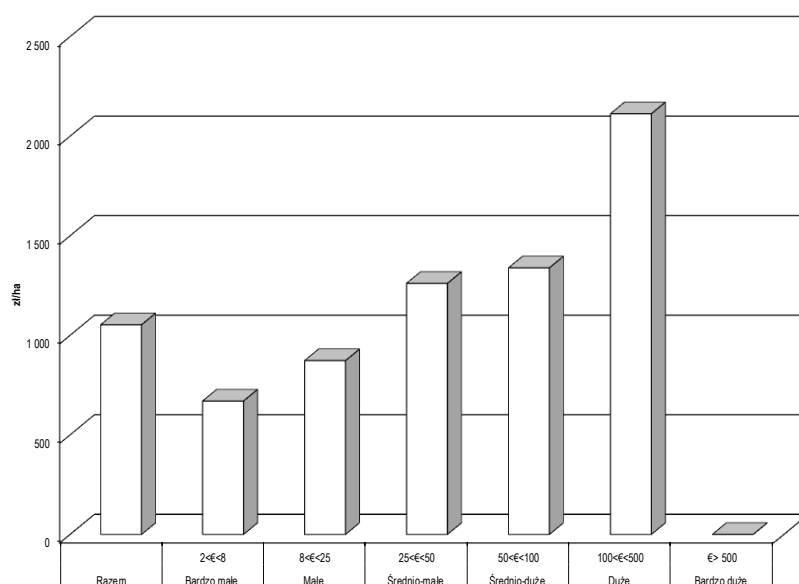
W analizie udziału kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej szczególną uwagę zwracają gospodarstwa duże (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których 19% wartości dodanej netto przeznaczone było na pokrycie tych kosztów. Relacja ta była w ich przypadku dwukrotnie większa niż w gospodarstwach z klas do 100 tys. euro. Potwierdza to fakt znacznie bardziej intensywnego wykorzystania przez duże gospodarstwa czynników zewnętrznych, a przede wszystkim pracy najemnej (13% z 19% stanowił udział wynagrodzeń), w mniejszym stopniu kredytów (koszty odsetek) oraz dzierżawy ziemi. Gospodarstwa duże są więc najbardziej wrażliwe na wahania poziomu cen czy zmiany w dostępności wymienionych czynników (patrz: Wykres 2.2-19).

¹² Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

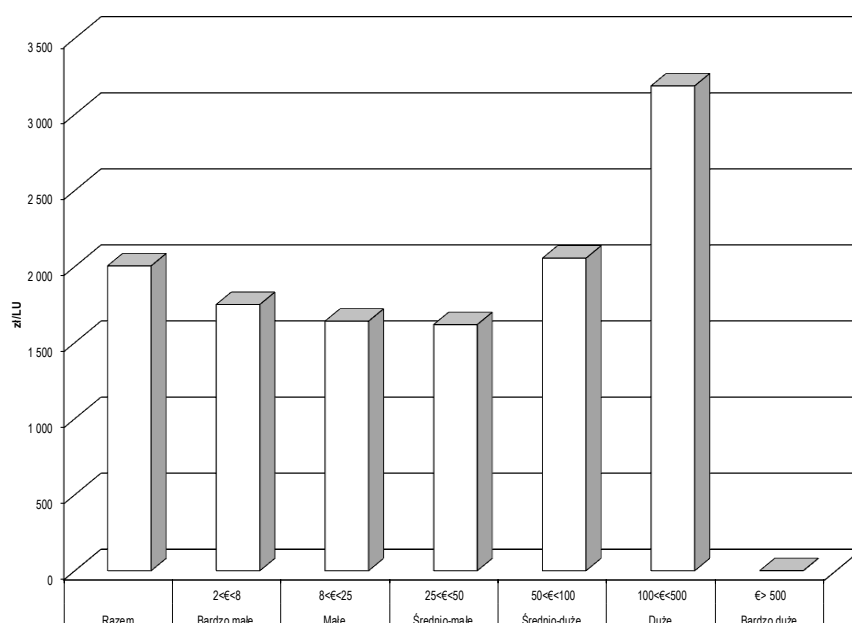
Kosztochłonność produkcji roślinnej w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstw charakteryzują koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej kosztocłonność produkcji roślinnej dość równomiernie rosła. W gospodarstwach bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro) koszty produkcji roślinnej na 1 ha osiągnęły poziom 670 zł, a w gospodarstwach dużych ponad trzykrotnie więcej (2 112 zł). Związane to było niewątpliwie ze stosowanymi technologiami produkcji, ale także z większym udziałem wysokonakładowych gospodarstw ogrodniczych w wyższych klasach wielkości ekonomicznej (Wykres 2.2-20).

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

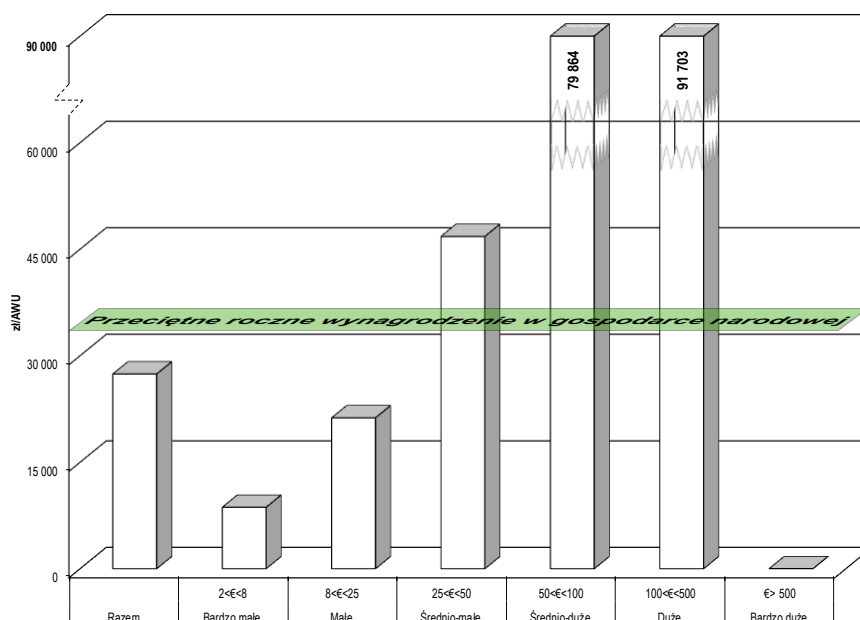
Kosztochłonność produkcji zwierzęcej mierzona wartością kosztów bezpośrednich na 1 LU jest także wyższa w gospodarstwach większych ekonomicznie (patrz: Wykres 2.2-21). Jednak w gospodarstwach bardzo małych, małych i średnio-małych różnice były nieznaczne, a najwyższe koszty poniosły gospodarstwa duże o sile ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro SO. Wpłynęło na to zróżnicowanie struktury pogłowia zwierząt oraz system żywienia. Gospodarstwa małe częściej w żywieniu zwierząt wykorzystują tańsze pasze własne.

Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach regionu Mazowsze i Podlasie wartość dodana netto wypracowana w rolnictwie przez osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą stanowiła średnio 79% przeciętnego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej¹³. Wystąpiły jednak pod tym względem zasadnicze różnice w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej. Gospodarstwa o sile ekonomicznej od 25 tys. euro, uzyskały wartość dodaną netto przewyższającą przeciętną płacę netto (w gospodarstwach dużych nawet kilkakrotnie), podczas gdy gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 25 tys. euro osiągnęły zdecydowanie gorsze wyniki. Szczególnie dotyczyło to gospodarstw bardzo małych (od 2 tys. do 8 tys. euro), w których wartość dodana netto na jednego pełnozatrudnionego stanowiła 25% przeciętnego wynagrodzenia netto (patrz: Wykres 2.2-22).

Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

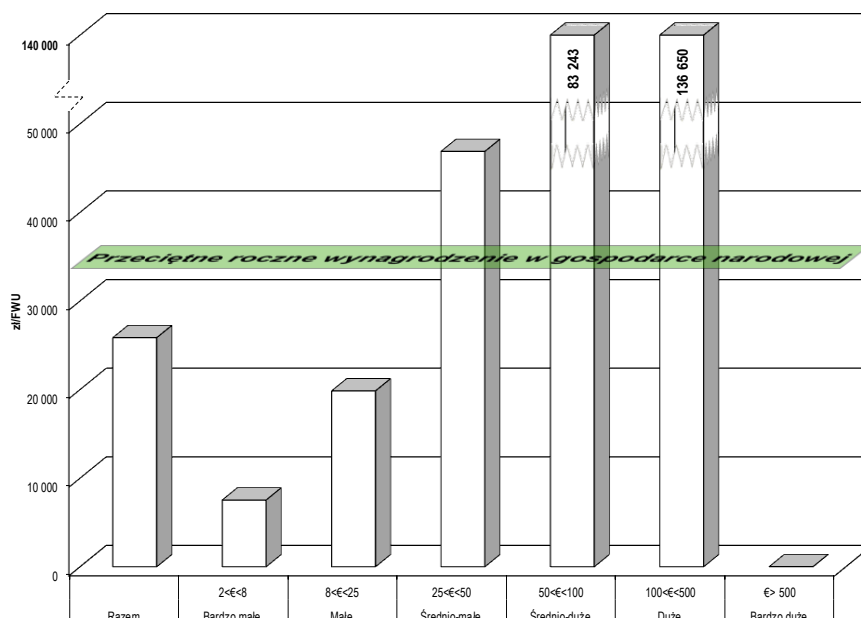
Bardzo podobną sytuację, jak w przypadku wartości dodanej netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną, można zaobserwować analizując rozkład dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną nieopłaconą¹⁴. Jednakże skala dysproporcji była tu zdecydowanie większa, szczególnie w grupie gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro), w których dochód na pełnozatrudnionego członka rodziny wypracowany przez gospodarstwo był prawie czterokrotnie wyższy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23). Należy przypomnieć, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi wytworzoną opłatę za pracę członków

¹³ Patrz: przypis 8, na str. 27.

¹⁴ Uwaga, należy pamiętać, że dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny obliczony jest tylko dla gospodarstw rolnych, w których występują nakłady pracy własnej (SE015>0).

rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

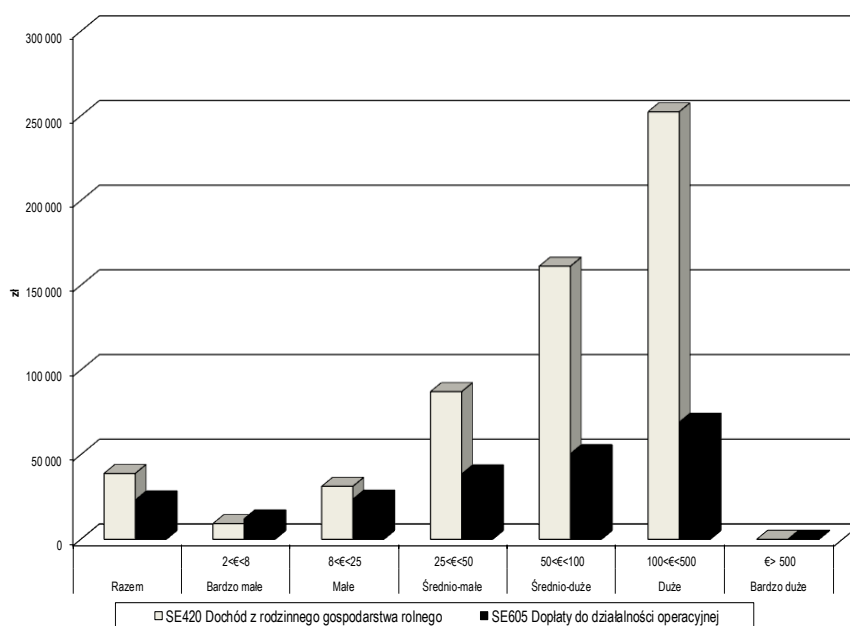
Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

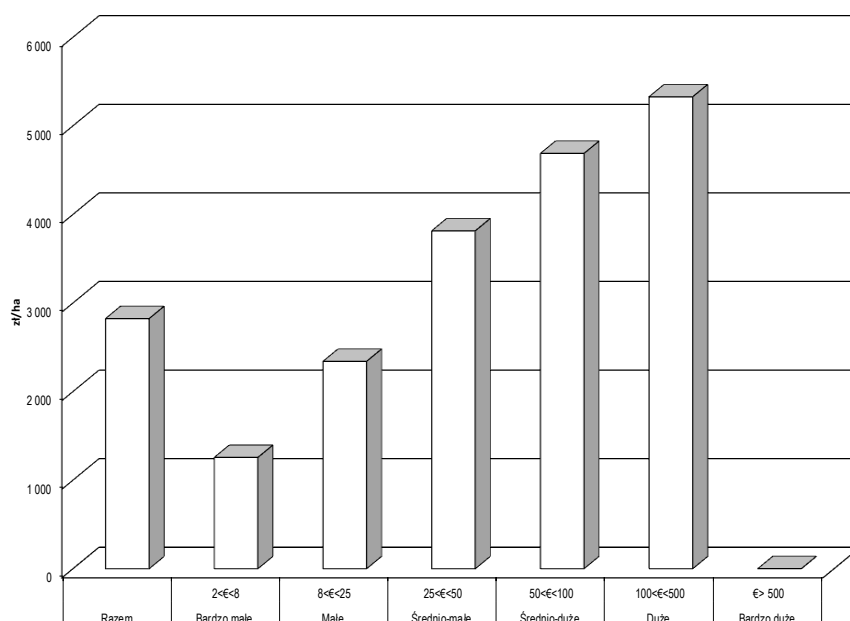
Największe uzależnienie od dopłat do działalności operacyjnej odnotowano w gospodarstwach bardzo małych – od 2 tys. do 8 tys. euro SO (poziom dopłat stanowił tu 130% dochodu). Relacja dopłat do dochodu wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zmniejszała się, osiągając poziom 27% w przypadku gospodarstw dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) - patrz: Wykres 2.2-24.

Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność wykorzystania ziemi w danej grupie gospodarstw. Wartość ta rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw, aby osiągnąć w gospodarstwach dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro) poziom 5 328 zł/ha, a zatem prawie dwukrotnie więcej niż średnio w gospodarstwach badanej zbiorowości (patrz: Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-24 Dopłaty do działalności operacyjnej oraz dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

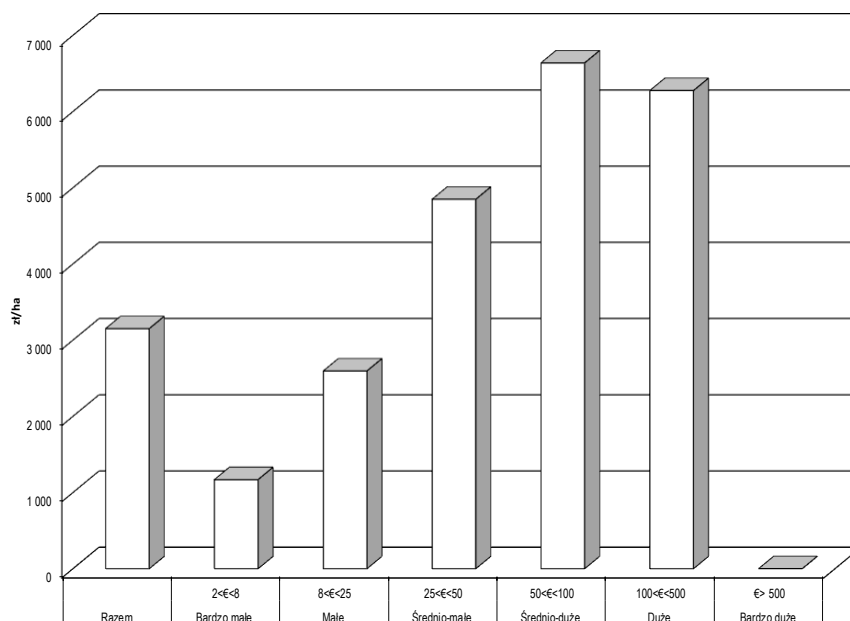

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

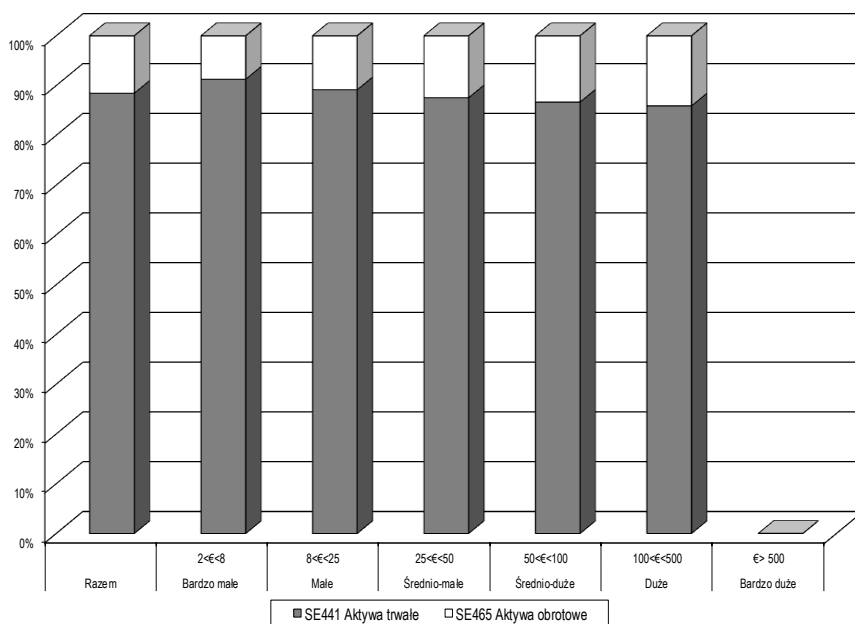
W przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na 1 hektar własnych użytków rolnych - jego poziom rósł równomiernie w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw do 100 tys. euro SO. Najlepszy wynik pod tym względem osiągnęły gospodarstwa średnio-duże - ponad 6,6 tys. zł/ha (patrz: Wykres 2.2-26). W gospodarstwach dużych (od 100 tys. do 500 tys. euro SO) dochód ten był nieco niższy - 6,3 tys. zł/ha.

Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Z analizy struktury aktywów wynika, że we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej, aktywa obrotowe nie przekroczyły 14% aktywów ogółem, a zatem gospodarstwa w większości opierały działalność na aktywach trwałych (patrz: Wykres 2.2-27).

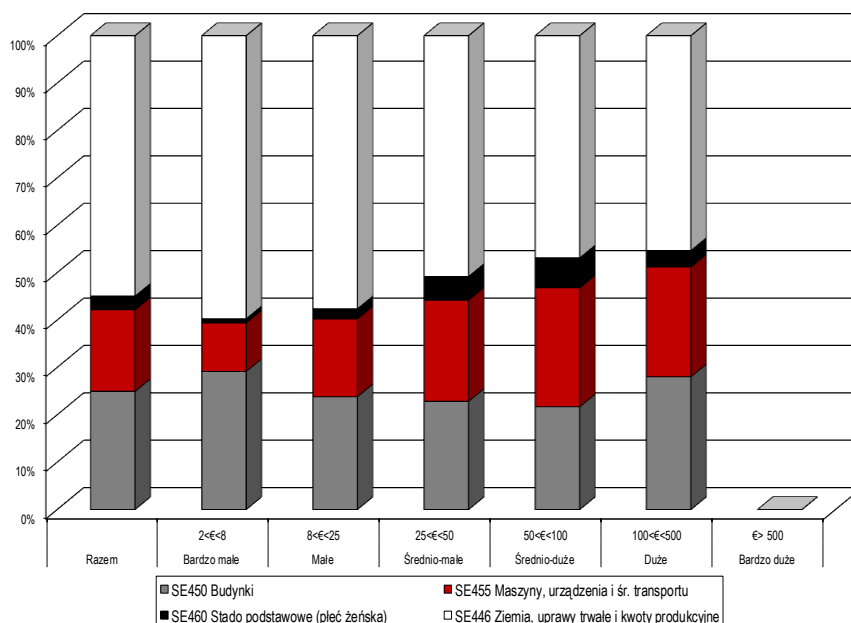
Wykres 2.2-27 Struktura aktywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

We wszystkich grupach gospodarstw w strukturze aktywów trwałych dominowały ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (patrz: Wykres 2.2-28). Średnio stanowiły one 55%

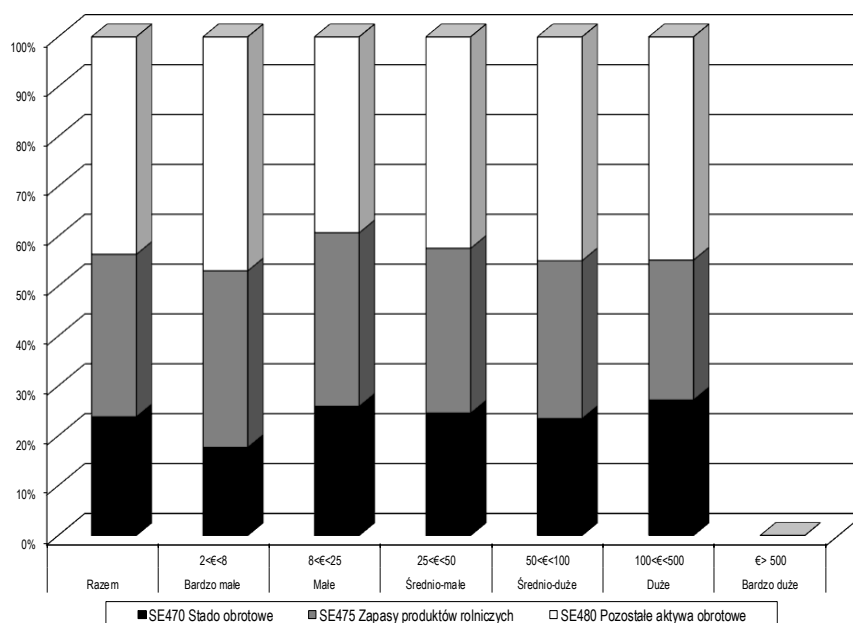
wszystkich aktywów trwałych. Znaczenie ziemi i upraw trwałych malało jednak wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Drugim ważnym składnikiem środków trwałych były budynki i budowle, których udział średnio w zbiorowości wynosił 25%. Udział maszyn, urządzeń i środków transportu systematycznie wzrastał wraz z wielkością ekonomiczną gospodarstw o sile ekonomicznej do 100 tys. euro SO (od 10% do 25%), by w gospodarstwach dużych zmniejszyć się do poziomu 23%. Najmniejszy udział w aktywach trwałych miało stado podstawowe, które w żadnej grupie gospodarstw nie przekroczyło 6%. Największym udziałem stada podstawowego zwierząt charakteryzowały się gospodarstwa średnio-duże.

Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

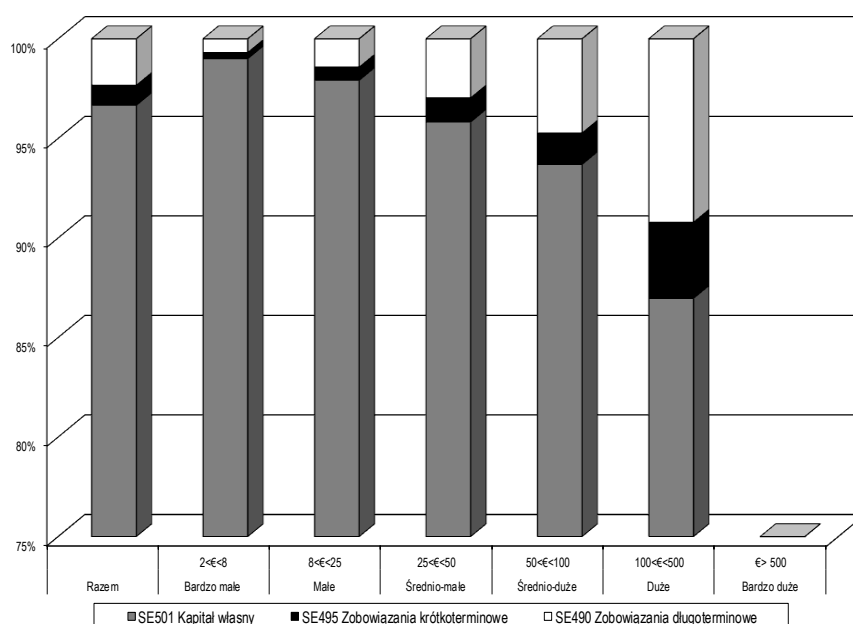
W strukturze aktywów obrotowych w gospodarstwach wszystkich klas wielkości ekonomicznej przeważający udział stanowiły pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 2.2-29) – średnio w zbiorowości 44%. Na drugim miejscu uplasowały się zapasy produktów rolniczych (33%). Stado obrotowe natomiast stanowiło średnio w zbiorowości gospodarstw około jedną czwartą wartości aktywów obrotowych. W poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej było to od 18% (gospodarstwa bardzo małe) do 27% (gospodarstwa duże).

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

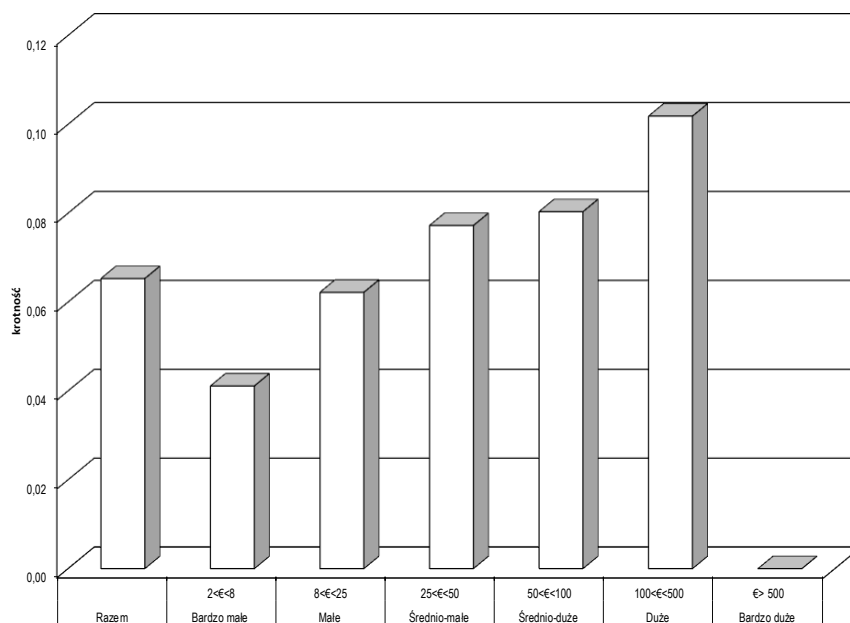
Struktura pasywów wskazuje na zdecydowaną przewagę kapitału własnego we wszystkich grupach gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-30). Prawidłowością był zwiększający się udział kredytów w pasywach wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej. Jest to zjawisko powszechne, gdyż gospodarstwa większe są bardziej skłonne do finansowania działalności i inwestycji ze źródeł obcych. Zadłużenie gospodarstw dużych (o wielkości ekonomicznej od 100 tys. euro) wynosiło 14% i przeważały w nim zobowiązania długoterminowe, których wartość była prawie 2,5-krotnie wyższa od zobowiązań krótkoterminowych.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów w gospodarstwach rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych podzielonych według klas wielkości ekonomicznej wykazała równomierny wzrost kapitału pracującego wraz ze wzrostem siły ekonomicznej. Różnica w wartości tego kapitału pomiędzy gospodarstwami dużymi i bardzo małymi była prawie ośmiokrotna.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-31) wzrastał dość równomiernie wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej. W gospodarstwach dużych zwrot ten był najwyższy, co oznacza, że jednostki te charakteryzowały się najwyższą efektywnością środków ulokowanych w składnikach majątku gospodarstwa.

Wnioski

1. Gospodarstwa regionu Mazowsze i Podlasie stanowiły największą część (ponad 45%) ogólnej liczby gospodarstw pola obserwacji Polskiego FADN. W analizowanym regionie dominowały gospodarstwa o mieszanej produkcji roślinnej i zwierzęcej (ponad 41% gospodarstw), prawie 20% stanowiły gospodarstwa nastawione na uprawy polowe, niewiele mniej (prawie 17%) – gospodarstwa mleczne. Tych ostatnich było relatywnie więcej w porównaniu do innych regionów. Gospodarstwa mieszane i mleczne użytkowały najwięcej zasobów ziemi (odpowiednio ok. 39% i 23%) w porównaniu do innych typów rolniczych. Ponadto, w gospodarstwach tych skoncentrowana była znaczna część pogłowia zwierząt z regionu 795 (w mlecznych – ok. 36%, mieszanych – 35%) oraz nakładów pracy wyrażonych w osobach pełnozatrudnionych (w mlecznych – około 19%, mieszanych – 39%). Największy udział w generowaniu Standardowej Produkcji (SO) miały gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą (ponad 29%), niewiele mniej (prawie 26%) – gospodarstwa specjalizujące się w chowie krów mlecznych. W analizowanym regionie wystąpił relatywnie wysoki – w stosunku do pozostałych trzech regionów – odsetek osób pełnozatrudnionych w gospodarstwach o typie krowy mleczne (ok. 19%, względem 6-12% w innych regionach). Przy czym rolnicy z tych gospodarstw prowadzili swoją działalność prawie wyłącznie w oparciu o nakłady pracy własnej.
2. Prawie 93% towarowych gospodarstw z regionu Mazowsze i Podlasie to gospodarstwa z grupy małych, a zatem te o wielkości ekonomicznej do 50 tys. euro SO.
3. Najwyższą wartość dodaną netto w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych uzyskały gospodarstwa drobiarskie (9 946 zł) oraz gospodarstwa duże o wielkości ekonomicznej od 100 tys. do 500 tys. euro (5 328 zł). Na przeciwnym biegunie, z wartościami najniższymi, znalazły się gospodarstwa o typie zwierzęta trawożerne (1 473 zł) oraz gospodarstwa bardzo małe – od 2 tys. do 8 tys. euro (1 255 zł).
4. Spośród analizowanych grup gospodarstw najwyższy dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny uzyskały gospodarstwa drobiarskie (170 273 zł) i gospodarstwa duże – od 100 tys. do 500 tys. euro (136 650 zł). Natomiast wartość najniższą osiągnęły gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych (14 224 zł) i gospodarstwa bardzo małe – od 2 tys. do 8 tys. euro (7 521 zł). W gospodarstwach pogrupowanych wg typów rolniczych dochód ten nie umożliwiał pełnej opłaty pracy własnej rolnika w przypadku gospodarstw mieszanych, specjalizujących się w chowie zwierząt trawożernych, nastawionych na uprawy trwałe, jednostki z przewagą upraw polowych oraz gospodarstwa ogrodnicze. Zatem tylko gospodarstwa drobiarskie, mleczne i trzodowe były w stanie opłacić pracę własną rolnika i jego rodziny na porównywalnym ze średnią krajową poziomie. Natomiast w gospodarstwach pogrupowanych wg siły ekonomicznej dochód ten nie pokrył w pełni

- opłaty pracy własnej w przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 2 tys. do 25 tys. euro (bardzo małe i małe).
5. Gospodarstwa o dużej sile ekonomicznej angażowały więcej ziemi dodzierżawionej, zdecydowanie więcej nakładów pracy najemnej, ponadto wykazywały większą aktywność inwestycyjną, co wiązało się z większą skłonnością do zaciągania kredytów.
 6. Przeciętnie w zbiorowości gospodarstw regionu Mazowsze i Podlasie dopłaty do działalności operacyjnej stanowiły bez mała 2/3 dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego, były więc istotnym źródłem dodatkowych środków pieniężnych dla rolników. Gdyby nie dopłaty, sytuacja dochodowa gospodarstw bardzo małych uniemożliwiłaby ich egzystencję w dłuższym okresie. Gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych były całkowicie uzależnione od dopłat.
 7. W gospodarstwach drobiarskich, a także ogrodniczych i nastawionych na uprawy trwałe koszty czynników zewnętrznych były wyższe niż w pozostałych typach rolniczych. Główną przyczyną tego była konieczność zaangażowania pracy najemnej z uwagi na wysoką pracochłonność tych upraw.
 8. Zużycie wewnętrzne było wysokie w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt (typy 5, 6, 71) – wynosiło od 9% do 19% produkcji ogółem. Było to związane ze zużyciem dużej ilości pasz. W gospodarstwach mieszanych zaobserwowano ten sam poziom zużycia wewnętrznego (19%) co w gospodarstwach ze zwierzętami trawożernymi i w przypadku obu tych typów był to poziom najwyższy. Tłumaczy to fakt, że gospodarstwa mieszane to jednostki z dość dużym udziałem produkcji zwierzęcej.
 9. Przekazania do gospodarstwa domowego były na znacznym poziomie w gospodarstwach bardzo małych i małych, czyli tradycyjnych, w których zwykle prowadzona jest mieszana produkcja roślinno-zwierzęca.
 10. Analiza aktywów i pasywów gospodarstw rolnych z regionu Mazowsze i Podlasie wykazała w 2017 roku dodatni kapitał pracujący, co oznacza że w gospodarstwach tych po uregulowaniu zobowiązań krótkoterminowych, została pewna część majątku obrotowego. Zatem można wnioskować, że większość gospodarstw była względnie bezpieczna w sytuacji ewentualnych trudności z płatnościami za sprzedane produkty czy ze ściąganiem należności i były w stanie finansować swoją bieżącą działalność. Stopień tego bezpieczeństwa był jednak zróżnicowany w zależności od typu rolniczego i klasy wielkości ekonomicznej.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB